Frumento, adoreo, tritico loca convenientia. Senſus myſtici.

ſiccum non herboſum, nec umbroſum tritico; eidem A adhuc & ſiligini apertum editumque, qui ſole diutiſſimè torreatur: item adoreo farrive humilem: colles robuſtius ſed minus reddere triticum. De ſenſu myſtico dictum priùs, proque ethnicis fructu ſpirituali abundantibus, quum eſſent prius egentiſſimi & infœcundi, declarat Nazianzenus cum Athanaſio in Catena Nicetæ. Gregorius *a* præterea *convalles*, ſive *valles* aſſerit eſſe *humiles*, quorum mentes verbum prædicationis & gratiam accipiunt, qui ſacræ doctrinæ repleantur eloquio, & virtutum gratia, juxta illud etiam aliud *b*, *Qui emittit fontes in convallibus*, & illorum ora pabulo veritatis implentur, qui mites ac ſimplices huic mundo deſpicabiles eſſe videbantur. Chryſoſtomus *c*, *convallem tabernaculorum dimetiendam* d, ait Eccleſiam eſſe, quæ ſpiritualium aquarum fontes, hoc eſt, baptiſmi, obtineat, quia ſalutis noſtræ fructus in baptiſmi piſcina multiplicatur. Ambroſius *e*, vaticinium Chriſti de fructu ex grano frumenti, quod ipſemet erat, poſt mortificationem ejus multiplicando implendum dicit hìc B etiam prædici, ut eſſet Eccleſia ſicut *acervus tritici* f, continens in ſe *lilium convallium* g, *vallata liliis* h: item ſic intelligit *cibationem ex adipe frumenti* i. Arnobius autem hoc loco frumentum de Chriſti corpore interpretatur, quod ſcilicet adeo frequenter in Eccleſia percipitur, ſed cum fructu ſolum ab humilibus. Auguſtinus, Caſſiodorus, Hugo, alii, explicant de fruge bonorum operum, cujus profecto feraciores qui humiliores, ut Publicanus *K*: Hieronymus & Ruffinus, de fructu vitæ æternæ: Cyrillus *l*, de fructu multiplici ex ſemine quod Chriſtus ſeminavit in agro ſuo *m*.

a Hom. 20. in Evang.
b Pſ. 103, 10.
c in Pſ. 107.
d Pſ. 107. 8.
e de inſtitut. Virg. c. 14.
f Cant. 7. 2.
g Can. 2. 1.
h Can. 7. 1.
i Pſ. 80, 16.
K Luc. 18. 14
l in Abac. c. 3
m Luc. 8. 5.

Clamabunt.) Dixi vertiſſe Hieronymum, *coæquabuntur: valles plenæ frumento coæquabuntur*. Quod cur fecerit non video cauſſam, niſi voluerit metaphoram ex parte evolvere, & explicare cauſſam lætitiæ in frumento, quum ſcilicet valles ſpicis plenæ ſunt, ita ut coæquentur: unde fiat quodammodo ut concordantibus inter ſe quaſi fidibus harmonicum valles edant ſonum. Etſi etiam docui ſatius videri clamorem muſicum & jubilationis, atque recitationem hymni, ho- C minibus aſſignare, quàm vallibus & collibus, & quàm ſegetibus.

Etenim.) Hieronymus, *&*, quo item pacto duo alia Pſalteria & Caſſiodorus atque Arnobius: Hilarius vero hoc ponit ante, *cantabunt*. Euthymius & Nicephorus notant, γὰρ *enim*, abundare, lege Pſalm. 36. *n*, ubi eſt גם *gam*, non autem hic ſed אך *aph*, ut Genebrardus tamen innuit hoc loco.

n verſ. 25.

Hymnum dicent.) ὑμνήσουσι ישירו *jaſciru*, ex quo eſt שיר *ſcir*, *canticum*. Græcum verbum reſpondet τῷ ὕμνῳ, qui erat initio Pſalmi: ſed ibi vox Hebræa erat תהלה *thehillah*. Aptiùs ergo de hominibus propriè aſſeritur hymni ſive Cantici prolatio, quàm de aliis rebus ratione carentibus, ſecundùm proſopopœjam, quod Cyrillus *o* quoque obſervat.

o Abac. c. 3.

PSALMUS D

SEXAGESIMUS QUINTUS.

In finem.

1 Canticum Pſalmi reſurrectionis.

JUbilate Deo omnis terra, 2 Pſalmum dicite nomini ejus: date gloriam laudi ejus.
3 Dicite Deo, quam terribilia ſunt opera tua Domine! in multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui.
4 Omnis terra adoret te, & pſallat tibi: pſalmum dicat nomini tuo.
5 Venite, & videte opera Dei: terribilis in conſiliis ſuper filios hominum.
6 Qui convertit mare in aridam, in flumine pertranſibunt pede: ibi lætabimur in ipſo.
7 Qui dominatur in virtute ſua in æternum, oculi ejus ſuper gentes reſpiciunt: qui exaſperant, non exaltentur in ſemetipſis.
8 Benedicite Gentes Deum noſtrum: & auditam facite vocem laudis ejus.
6 Qui poſuit animam meam ad vitam: & non dedit in commotionem pedes meos.
10 Quoniam probaſti nos Deus: igne nos examinaſti, ſicut examinatur argentum.
11 Induxiſti nos in laqueum, poſuiſti tribulationes in dorſo noſtro: 12 impoſuiſti homines ſuper capita noſtra.
12 Tranſivimus per ignem & aquam: & eduxiſti nos in refrigerium.
13 Introibo in domum tuam in holocauſtis: reddam tibi vota mea, 14 quæ diſtinxerunt labia mea.
Et locutum eſt os meum, in tribulatione mea.
15 Holocauſta medullata offeram tibi cum incenſo arietum, offeram tibi boves cum hircis.
16 Venite, audite, & narrabo, omnes qui timetis Deum, quanta fecit animæ meæ.
17 Ad ipſum ore meo clamavi, & exultavi ſub lingua mea.
18 Iniquitatem ſi aſpexi in corde meo, non exaudiet Dominus.
19 Propterea exaudivit Deus, & attendit voci deprecationis meæ.
20 Benedictus Deus, qui non amovit orationem meam, & miſericordiam ſuam à me.

Titulus & Argumentum.

In finem.

Verſ. 1.) Canticum Pſalmi reſurrectionis.

DE titulo difficultatem facit poſtremum nomen *reſurrectionis*. Nam primæ dictionis duæ occurrerunt ſæpius; de Cantico Pſalmi dictum, quum egimus de Pſalmo Cantici, in titulo Pſalmi 29. & eſt noſtro ſimilis quantum ad hoc titulus 82. 87. 107. Chaldaicè, *ad laudandum, canticum, & hymnus*: & in textu Nebienſis, *laudatoria Davidis, & canticum*. Neutribi eſt vocabulum *reſurrectionis*; nec apud Hilarium, licèt in Commentario, de reſurrectione facit mentionem, & Baſilius, ac Theodoretus referunt non eſſe in Hebræo textu, non in editione aliorum Interpretum, non in hexaplo, ſecundùm eam, quæ eſt LXX. & videri appoſitum ab aliis. Leo caſtro *p* conqueritur ab Hebræis abraſum hìc *reſurrectionis* nomen; quod præter proprios præſentis Pſalmi enarratores, agnoſcat etiam ex Latinis Ambroſius *q*, ne adeo expreſſa eſſet de reſurrectione CHRISTI mentio, quemadmodum feciſſe ait in aliorum titulis, qui de paſſione ſunt ejuſdem. Nominat Ambroſius Pſalmum iſtum *reſurrectionis*, qui Chriſtum exprimat reſurrecturum. Non Euthymius tantum & Nicephorus ex Græcis abſolutè id nomen recipiunt, & iis vetuſtiores, quos dixi, Baſilius, atque Theodoretus, ſed in paraphraſi quoque Apollinarius:

p lib. 3. Apol. pag. 347. Ab Hebræis abraſum reſurrectionis nomen in hoc titulo, & cur.
q in Pſ. 36.

εἴ τις ἀνεγρομένων νεκύων σκέψαιτο βιωτήν,
κλῆσις πῶς βασιλῆος ἐφημοσύνῃσιν ὀπηδεῖ,
οὐ μάλα θαυμάσει:
Si quis excitatorum mortuorum conſideret vitam,
Appellatio (ſeu *vocatio*) *quo pacto regis mandata ſequitur,*
Non valde mirabitur.

Ubi

Ubi *reſurrectionem* intelligit generalem corporum no- A ſtrorum, quæ vocatione ac Dei fiet voce, ſive Archangeli, Dei juſſu *a*. Eamdem cum CHRISTI reſurrectione Latini ferè intelligunt. Græci ſumendo *reſurrectionem* pro tranſmutatione, volunt de reditu captivorum ex Babylone Pſalmum eſſe, anagogicè autem (magis propriè allegoricè) de mutatione ex captivitate peccati in Dei filiorum libertatem. Non ſequor Agellii conjecturam pro primo verbo Pſalmi Hebreo הריעו *haribhu*, quempiam ordine inverſo legiſſe העיר *habbir*, & interpretatum ἀναστάσεως, *reſurrectionis*, ad indicandum, vel excitandos homines ad laudes Dei, vel excitatum Deum ut populi ſui debellaret hoſtes. Qui credat primum Pſalmi verbum, quod extra titulum eſt, ac extra ſcribi ſolet, rejectum eſſe in titulum, mutila ſit remanente ſententia textus, vel inverſa? Deinde העיר *habbir*, ut aliquo modo reſurrectionem ſonat, non eſt nomen, ſed verbum in hiphil, ſignificans *ſuſcitare* à themate עור *hbur*: nomen autem עיר *hbir*, cui præponatur (ה) *he*; demonſtrativum, ſignificat *civitatem*, *hoſtem*, *vigilem*, &c. nihil autem per ſe pertinens ad B reſurrectionem. Poſtea quo evaſit ex הריעו *haribhu* tranſmutatio in העירו *habbiru*, poſtrema littera (ו) *vau*, quam ſcirek, quæ indicat perſonam pluralem maſculinam ſecundam in Imperativo? Denique non eſt credibile tam leviter, exque imperitia factam mutationem approbatam à Patribus, atque declaratam quaſi myſterium magnum continentem. Quod Caſtro Hebræis objicit, facit ſuo more paullò ſeveriùs. Debuiſſent multo clariora de reſurrectione Chriſti teſtimonia ex Pſalmis auferre, nec deeſſet illis modus nomen reſurrectionis aliter interpretandi, ſicut ex noſtris Græci fecerunt. Undecumque titulus hic aut alii, ut nunc ſunt in editione noſtra, provenerint, auctoritatem habent ac retineri debent.

a 1. Theſ. 4. 10.
Anagoge. Allegoria. Agellii conjectura improbata.
Hebræis quæ objiciat Caſtro.

Argumentum, ex plurium opinione, quos indicavi, reſurrectio CHRISTI eſt, & noſtra, tùm ſecundùm animam per juſtificationem, quam ſolam aſſignat Rickelius pro argumento, tùm ſecundùm corpus. Nec id negant Græci, qui cum liberatione Hebræorum de captivitate Babylonica, ajunt agi de gentium ſalute, atque de Mar- C tyribus, quos addit Nicephorus, hoc eſt, de gloria illorum. Id concedet etiam ſenſu myſtico ſaltem Lyranus, qui refutato R. Salomone de Hebræorum aliquando futura liberatione per Meſſiam, docet Pſalmum continere gratiarum actionem pro liberatione populi Judaici de Ægypto. Hoc etiam affirmat Ayguanus. Rectè convenit reſurrectionis nomen his qui mortuis ſimiles, dum eſſent in ærumnis, ex iis eruuntur, nec aliud per ſe ad litteram valet quod Ezechiel *b*, vidiſſe ſe ſcribit de oſſibus aridis revocatis ad vitam, atque id hìc valet infra *c*, quod *poſitam* dicit David *animam ſuam ad vitam*. Perinde eſt ſi contendas tùm antiqua populi beneficia commemorari duobus primis diapſalmatis, tùm in tertio agere gratias Davidem pro ſeipſo, alios ad id ſecum faciendum invitando, & compoſitum totum Pſalmum, non tam ex occaſione rei geſtæ, quàm ut formula cuivis parata eſſet ad Deum pro opportunitate laudandum, & vovendum Deo laudes, & hoſtias in loco ſacro. Uſurpari meritò à nobis poteſt, quod refutatis Judæis vocati fuerimus ad ſpem reſurrectionis per Chriſti merita, ut Valentia notat, & Eccleſia videtur facere, dum Pſalmum iſtum recitat in ſecundo nocturno Epiphaniæ, quod eſt proprium feſtum gentium. Quod Ayguanus advertit, gaudium de reſurrectione CHRISTI majus eſſe, & de incarnatione, ideo tamquam infirmiori ſexui apparuiſſe mulieribus Angelos, viris in aſcenſione, & nativitate, nolim ſimpliciter accipi. Nam nec virgo, cui ſoli apparuit Angelus, infirma erat: & non conſtat cum paſtoribus aliquas nato Chriſto, & eodem aſcendente nonnullas cum diſcipulis mulieres non fuiſſe, quæ Angelos poſſent audire. Hoc ſecundùm certè aliàs *d* docui veriſimilius eſſe.

Argumentum.
b 37. 3. 4. & ſeq.
c verſ. 9.
Hujus Pſalmi uſurpatio & recitatio in ſecundo nocturno Epiphaniæ. Ayguani obſervatio examinata.
d in c. 1. Act.

Verſ. 2.) Jubilate Deo omnis terra, pſalmum dicite nomini ejus, date gloriam laudi ejus.

Senſus loci.

QUatuor prima vocabula non ſatis aptè cum titulo verſum unum integrant, ſed cum ſequentibus aliis. Sententia facilis. Quotquot in orbe ſint homines, invitat edere voce ſigna lætitiæ in honorem Dei, canendo etiam, Pſalmumque quo nomen ejus celebrent, recitando, atque glorificando laude dignam magnificentiam ipſius, quanto fieri poteſt apparatu, pompa, celebritate, ut omnes palam publicèque intelligant quantas mereatur laudes, quam ſit cunctis, quæ dici poſſunt, ſuperior, quantopere conniti omnes oporteat, ut laudabilem nimis quantum poſſunt, laudent. Exordium hoc hominis eſt, gaudii copiam intra ſe continere, ſeſeque capere præ magnitudine illius non valentis, & voce potius incondito ſono, quàm articulata oratione ipſam illam lætitiæ vehementiam foras erumpentem declarantis. Hoc enim quod ſæpe monui, *jubilus* importat, & *jubilare*, nempe, ut Hilarius quoque notat agreſtem, & paſtoralem ſonum atque הריע *hariahh*, quaſi dicas *tarantirizare*, & ἀλαλάζω onomatopœicum ab ἀλαλὰ, quæ vox eſt ἄναρθρος *inarticulata*, edi ſolita à militibus ante pugnam, ut ſeſe provocent, & incitent, vel in ipſo concurſu proterentibus hoſtem, vel ſucceſſum victoriæ teſtantibus, ut idem Hilarius obſervat, & ut placet Euſtathio, ab ἅλα accuſativo nominis ἅλς, quod eſt *mare*, quaſi ſtrepitum ejus perpetuum referat, maximè propter ſcopulos, de quibus etiam Silius *e*, *jubila* uſurpavit:

Ἀλαλάζειν.
e lib. 14.

Et latus ſcopulis audivit jubila Cyclops.

Dolendos dicit Auguſtinus non ſolùm Judæos nondum collectos, ſed multo magis hæreticos, qui collecti diviſi ſunt, & quum partem teneant, ac à toto præciſi ſint, ululare volunt non jubilare. Lætandum, ait Athanaſius *f*, Gentibus omnibus, ac laudes ab iis triumphales offerendas Deo per ἀλαλαγμὸν ἐπινίκιον ὕμνον, *jubilationem, qui eſt victorialis hymnis cani ſolitus*, ἐπὶ τοῖς ἐχθροῖς ἡττηθεῖσι, *propter hoſtes devictos*, qui principes ſæculi hujus per Chriſti præſentiam ſublati ſunt, qui *nomen Dei* dicatur, quia quemadmodum nos cognoſcimur ex nomine, ita Pater per filium. Inducit præterea *g*, uſurpantes Angelos occurrentes Patriarchis prodeuntibus cum reſurgente Chriſto verba iſta, & provocantes omnes ad ſpectaculum: ſicut & alia quæ hic *h* ſubduntur. *Venite & videte* C *opera Domini, terribilis in conſiliis ſuper filios hominum.* Atqui quod ad nos attinet, ſi *jubilum* vocis noſtræ, non autem ſoni, ut editur muſico inſtrumento, ſumimus, quem poteſt ſignificare, ut clangorem, aut ſimilem alium, Chryſoſtomo *i* parendum admonenti, ut in jubilo cantuve Eccleſiaſtico vocem caveamus nihil ſignificantem, vocem abſurdam, vocem inconditam. Sed hac ipſa de re monita priùs dedi Pſalmo 32. *K*, ubi præcipitur bene pſallere Deo in vociferatione.

f In catena Nicetæ.
Ἀλαλαγμός.
g Ser. in paſſ. & cruce Dom.
h verſ. 5.
i Hom. 1. de verbis Eſaiæ Chryſoſtomi monitũ circa jubili vocem.
K verſ. 3.

Jubilate Deo omnis terra.) Chaldaicè, *Jubilate coram Domino omnes habitatores terræ*. Vis verbi antea declarata eſt, *omnem terram* pro habitatoribus Paraphraſtes exponit, quibus in lege præſertim gratiæ, nonnullis jubilus convenit, quum is abſolutè proprius ac perpetuus beatorum ſit: ſatiſque verbo plurali, ut Hilarius monet, univerſitatem noſtram monſtratur in primo parente Adam ex terra genitorum hìc indicari, ut ſimul officium omnium doceatur, & origo. Profecto neceſſe eſt, ut D dum hic jubilas, eſſe te terram cogites, & *exultes Deo cum tremore* l. Valere idem Hilarius, & qui ſæpe illum ſequitur appellatus Hieronymus, affirmat, jubilationem, ut eruamur à ſpiritualibus nequitiis. Præcipiebat hoc etiam Antonius, & alii aſcetici, & exemplo poteſt eſſe abactus à Saule ſpiritus malus Davidis *cithara* m. Ait idem Hilarius moneri nos verbo Græco ἀλαλάξατε poſitos nos in vitæ iſtius præliis, & in hoc carnis & ſanguinis noſtri certamine adverſus diabolum, exercitumque ejus armis ſpiritualibus dimicantes, Deo in voce exultationis jubilare illos terrere confeſſionis noſtræ ſermone, & orationum ſonitu, atque belli victoriam exultationis voce monſtrare. Veri jubili objectum & cauſſa Deus tantùm eſt, præſertim ob collatam ſalutem: ſicut invitat alibi David *n*: *Jubilemus Deo ſalutari noſtro*: ut demum beati *ſciamus jubilationem* o, hìc ſolùm inchoatam. Symmachus vertit, πάντες οἱ ἐν τῇ γῇ, vel ἐπὶ γῆς, προσκυνήσουσί σοι, μελῳδοῦντές σοι ᾄσουσι τὸ ὄνομά σου, *omnes qui in terra, adorabunt te, melos dantes canent nomen tuum*. Hoc eſt quod ſequitur.

l Pſ. 2. 11. Valet jubilatio ut eruamur à ſpiritualibus nequitiis.
Antonii præceptum.
Ἀλαλάζειν.
m 1. Reg. 16. 23.
n Pſ. 94. 1
o Pſ. 88. 16.

Pſalmum dicite nomini ejus.) Hieronymus, *cantate gloriam nomini ejus* potuit etiam reddere *nominis*, & *pſallite*, quod verbum Trevetus in Hieron. textu ponit, & in

ſuo

ſuo habet Hilarius, atque Auguſtinus, & id ſignificat יִזַמְּרוּ *zammeru*, & ψάλατε, nomen *gloriæ* omiſſum eſt, fortaſſis ut minùs neceſſarium, & mox repetitum *Gloriæ nominis* glorioſum nomen valet. Chaldaicè, *laudes dicite, glorificate nomen ejus*, vel in textu Nebienſis, *laudes dicite gloriæ nominis ejus*, legit enim איקר *ikar*, nomen pro verbo יקירו *iakkiru*. Præter vocis officium, corporis quoque, ac operum, per Pſalmum, ſive Pſalterium, hic indicari paſſim notant: idque ad laudem nominis divini, non propriam quærendo, ut qui lucem illorum vident, *glorificent Deum* a.

a Mat,5,16.

Date gloriam laudi ejus.) Elegans Hebr. paronomaſia שמו שימו *ſcemo ſcimu*, quamvis *ſcemo* jungatur priori membro. Eſt שימו *ſcimu*, *ponite*. Senſus verò, laudem DEO extollite, ut ſit glorioſa, glorioſè ac magnificè laudem celebrate, pleno ore prædicate, ponite laudem DEI in gloriam & efficite ut ſit verè glorioſa, obtineatque quod meretur, & dignè quantum fieri poteſt, laudetur DEUS, & *ſecundùm nomen* ipſius, *ſic & laus* ejus ſit b. Vulgò, *laudatelo onoratamente*. Id Euthymius, ac Nicephorus declarant, ut ſit, ἐνδόξως αἰνεῖν, *glorioſè ac magnificè* laudare, non humano more. Si *laus* pro virtute ſumatur, quia hujus illa præmium eſt; Nam,

b Pſ.47.11.

c Virg.Æn.1. d Æn.5.

Sunt c, *hic ſua præmia laudi*, &,
Primam d, *meruit qui laude coronam*;

Ut ad 8. *e*, quoque Pſalmum annotavimus, & Roa *f*, noſter in ſuis ſingularibus profanis quoque teſtimoniis aliis, erit *dare gloriam laudi DEI*, idem quod rebus ejus præclarè magnificèque geſtis, quemadmodum *narrare laudes* g, idem importat, *infrenare laude* h, continere vi ac potentia, quod LXX. reddunt, τὰ ἔνδοξα ἐπάγειν ἐπί τινα, *glorioſa inferre ſuper aliquem*; unde quoque vocatur Deus *laus noſtra* i, ideſt, non tantùm, in quo ſolo laudamur, ſed & à quo ſolo habemus unde laudari poſſimus in ipſo; nempè vires omnes. Alius præterea ſenſus, *date* ac *ponite gloriam* ſcilicet veſtram, *laudi ejus*, perſuadete vobis dum laudatis eum, redundare in gloriam veſtram, ducite hoc vobis gloriæ, laudate ipſum, eò referantur omnes laudes veſtræ, ut glorificetur Deus, aut illuc tendat gloria veſtra, ut ille laudetur, ne gloriam quidem beatitudinis æternæ velitis, niſi propter laudem Dei, ſicut beati ſpiritus in illo templo nihil aliud agunt, niſi DEO dicunt gloriam k, & hymnum gloriæ canunt ſine fine triſagion. Favet Symmachus, τάξατε εἰς τιμὴν τὸν ὕμνον αὐτοῦ, *ponite in honorem hymnum ejus*. Urget multis verbis Auguſtinus, *dare gloriam laudi Dei*, eſſe omnia illi bona tribuere, ſibi nihil. Vel *dare gloriam laudi*, ſive laudatione DEI, τῇ αἰνέσει, eſt, glorificare Deum, quòd ſe à nobis laudari dignetur. Dat gloriam item Deo, laudique ejus qui confitetur peccata, quemadmodum Achan *l*. At vereor, ut id hoc loco Vates voluerit, prout Agellio videtur. Hugo *gloriam* numero ſingulari ait hìc poni, ut eamdem intelligamus trium perſonarum gloriam eſſe, quumque ter priùs diceretur: *Gloria Patri, gloria Filio, gloria Spiritui Sancto*, propter Arianos inſtitutum fuiſſe, ut ſemel tantum nomen (gloriæ) tribus Perſonis ſimul tribueretur. Non reperi alium, qui hoc prodat, nec umquam aliter quàm junctis unà perſonis ſub uno nomine gloriæ non repetito. Lege Joannem *m*, Stephanum Durantum. Si cui placet כבוד *chevod*, *gloriam* pro arca ſumere, ut alibi docui quandoque ſumi, dicat invitare Davidem ad laudandam arcam, ſive in illa Deum. Verbum item שימו *ſcimu* R. Eſaias Tranenſis exponit *ordine componere*, quaſi videlicet ad carmina componenda David provocet in laudem DEI. Sed hæc mihi minùs placent.

e verſ.3. f lib.2.c.12.
Phraſes Scripturæ.
g Pſ.77.4. h Eſa.48.9
i Deu.10.21. Pſ.117.14. Jerem.17.14.
k Pſ.28.9.
Dat gloriã DEO, qui confitetur peccata. l Iſ.7.19.20.
Quum ter prius diceretur, *Gloria Patri, gloria Filio, gloria Spiritui S.* nunc ſemel tantum dici vult Hugo.
m, *de rit.* Eccl. c.15.

Verſ.3.) Dicite Deo quàm terribilia ſunt opera tua Domine! in multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui.

Senſus loci.

HOc veluti laudationis thema, quòd ea ſit operatus, quæ populo pepererint gaudia maxima, hoſtibus intolerabilem pavorem, utroque utriſque nomine ingentem admirationem, & ob magnitudinem potentiæ Dei, non ſolùm ſubjiciantur ipſi ſpontè amici,

A

ſed etiam inimici nolentes invitique, & animo ficto, ac ſerviliter præ ſe ferant ſubjectionem, atque quum illuſtriſſima extiterint divinæ potentiæ argumenta, deprehendantur mendaces fuiſſe, qui hoſtiliter Deo reſiſtebant, ac divinum de medio Numen tollebant. Terribilia opera DEI in liberando populo Hebræo. Cecinit Moſes *n*, poſt evaſum mare rubrum, ut præcedentes omittam plagas decem in Ægypto, Dominum, cui nullus eſſet *ſimilis in fortibus, magnificatum in ſanctitate, terribilem, laudabilem, facientem mirabilia*. Jubens præterea *o*, ut populus bonum haberet animum. *Non timebis*, ait, *eos quia Dominus Deus tuus in medio tui eſt, Deus magnus, & terribilis, ipſe conſumet nationes has in conſpectu tuo, paullatim, atque per partes*. Pollicitus eſt etiam ſe ſuum *terrorem* immiſſurum *in præcurſum* populi, ut audito nomine ipſius paverent omnes habitantes ſub cœlo, & in morem parturientium contremiſcerent, & dolore tenerentur *p*. De iiſdem divinis operibus David loquens, quæ poſteri prædicarent,

n Exo.15.11. Deut.2.25.
o Deut.7.22.22.
p Exo.23.17.

B

hoc modo canit *q*: *Generatio & generatio laudabit opera tua, & potentiam tuam pronuntiabunt, magnificentiam gloriæ ſanctitatis tuæ loquentur, & mirabilia tua narrabunt: & virtutem terribilium tuorum dicent, & magnitudinem tuam narrabunt*. Dixit item Rahab percrebuiſſe apud exteros *terrorem* Iſrael, quem nempe incutiebat hoſtibus eorum, ita ut *elangueſcerent omnes habitatores terræ, nec remaneret in eis ſpiritus ad introitum eorum r*: & tamen, ſicut Pharao, de quo Lyranus, ac Trevetus, ita Moabitæ, Amalecitæ, Amorrhæi, ceterique populi Chanaan territi ſæpè divinis prodigiis, pacem dumtaxat ſimulabant, quum autem ſeſe offerret occaſio, bellum denuò inſtaurabant.

q Pſ.144.4.
r Joſ.2.9.11.

Convenit id myſticè in Judæos, qui mirificis operibus Chriſti, quæ conſiderans Abacuc *ſ*, expavit, non commovebantur, ſed calumniabantur, adſcribentes diabolo *t*, ſtruentes inſidias, crimina objicientes, ſubornantes falſos teſtes, tùm ante mortem *u*, tùm poſt reſurrectionem *x*; in qua potentiam Chriſtus maximè declaravit, quum quod nullus ante ipſum ipſe ſuſcitaverit ſe-

Myſtica adaptatio
ſ c.3.1.
t Luc.11.15
u Mart.26.60.
x c.ult.13.

C

ipſum, ut proinde appelletur *virtus* hæc *ejus y*; denique mentiebantur, atque contra mentem loquebantur, dum quod revera non poterant, negabant, ſcilicet divinitatem Chriſti *z*, cujus tot ſupra naturam mirabilia opera videbant, & ab ipſomet facta, & ab ejuſdem deinde diſcipulis per invocationem, & virtutem ejus, & ad confirmandam veritatem prædicationis, quæ de illo erat. Sic Auguſtinus, & alii multi ex Latinis. Hilarius altius repetit ab exordio ferè mundi, & in ipſiuſmet mundi fabricatione admiranda opera DEI, ex quorum conſideratione perveniri poterat in ejuſdem veram cognitionem, cultumque, quum plures nihilominus ex tanta multitudine virtutum DEI, venerationem falſorum Deorum mentiti ſint.

y Phil.3.10.
z 2.Cor.6.19

De hypocriſi & ſimulatione interpretantur, non Judæorum præciſè, ut opinio prima, in qua ſunt etiam Cyrillus, & Athanaſius in Nicetæ catena, ſed Gentilium, & Hæreticorum, Baſilius, Theodoretus, magiſque disertè Euthymius, ac Nicephorus, qui ſummam Dei & Chriſti poteſtatem timentes, quam declaravit

D

præſertim in reſurrectione, & quam habet in regno fidelium, & quam habent etiam fideles ab ipſo, nec non civiliter ſimulaturi erant Deum, Chriſtumque, hoc eſt, fidem ipſam, & aſſerturi falsò, ſe illam in eo habere. Quem appellant Hieronymum complexus eſt recitatos dicendi modos, de terribilibus operibus DEI, in creatione, in electo Gentium, reprobato Judæo, in occulto judicio, quòd qui videntur electi, ſunt reprobi, & vice verſa: quòd attinet ad mendacium, id exponit in Judæis (quod etiam facit illum citans Trevetus) quorum *mentita eſt iniquitas ſibi* a, & velut *inimici mentiti* ſunt DEO *b*, cui promiſerant, poſt viſas virtutes, ac ſigna in Ægypto, & in mari rubro, omnia quæcumque præceperat, ſe facturos *c*.

a Pſ.26.12.
b h.c verſ.5
c Exod.14.5

Dicite DEO.) Cyrillus & Athanaſius dirigi volunt orationem ad Judæos, qui quum ſtupere deberent, calumniabantur miracula Chriſti, quaſi diceret David, deſiſtite, ac potiùs dicite ipſi, *quàm terribilia ſunt*, &c. prout ſtatim ſequitur.

Quàm terribilia ſunt opera tua Domine!) Additum eſt, *Domine*: quod nec Hebr. nec in multis codicibus Græcè eſt, licèt ſit emendatis, nec lego apud Patres Græ-

Græcos, vel in duobus aliis Pſalteriis Latinis, præterea in Hilario, Auguſtino, Arnobio, Caſſiodoro. Auguſtinus autem habet, *quàm timenda*: Hieronymus in ſingulari, *terribile eſt opus tuum*. Ad verbùm ex Hebræo, *quàm terribile opera tua*, מה-נורא מעשיך *mah nora mahhaſecha*, quod ſic reſolvi poteſt, quàm terribile eſt unumquodque operum tuorum! vel verti, quàm terribilis es operibus tuis, vel legit Hieronymus abſque jod מעשך *mahhaſecha*. Exponi autem ſolet נורא *nora*, non ſolùm *terribile*, ac *timendum*, ſed *mirandum* quoque, ac *mirificum*, quia conjunctum habet ſæpe timorem, tremorem, horrorem, admiratio ſtuporque, & viciſſim vix ſunt illa ſine iſtis. Sola DEI opera merentur abſolutam admirationem; ac terrorem, hæcque nobis dicenda, & celebranda, nec os noſtrum loqui debet *opera* a, *hominum*, ut ea curet, niſi quatenus ſunt etiam opera Dei, & referuntur ad eum.

a Pſ.16.4.

In multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui.) Vertit Hieron. *fortitudinis*. Auguſtinus legit, *potentiæ*. Hoc valet δύναμις & עז *hhoz*, neque hic de morali virtute agitur. Præpoſitio *in*, ſignificat, *propter*: vel ſumitur in ſuamet ſignificatione, ut denotet objectum in quo, ſeu circa quod verſetur mendacium inimicorum: pronomen, *tibi*, non propriè ſignificat in gratiam & utilitatem tuam, h. e. quod redundet in illam, etiamſi mentientes id non intendant. Quocirca verum eſt quidem qui mentiti ſunt Judæi, ac poſtea ceteri perſecutores, hoſteſve Eccleſiæ, & hæretici circa virtutem, potentiam, divinitatem Chriſti, aut quòd propter evidentiam iſtorum ſimulaverint, atque per hypocriſin coluerint illum, & religionem Chriſtianam, redundaſſe in utilitatem Eccleſiæ & Chriſti, juxta myſticum hujus loci ſenſum: tamen in litterali ſenſu ille non fundatur. Nam litteraliter *mentiri alicui* non ſignificat, in ejus utilitatem, ut docui Pſal. 26. *b*, ad ea verba *mentita eſt iniquitas ſibi*. Litteraliter *mentiri alicui* ſignificat hoc loco ſubjicere ſe illi, ac eidem ſuppliciter accidere, ſed animo ficto. Negare etiam ſe priùs inimicitias geſſiſſe, & præ timore mentiri multa ſubinde, ut ſervi ſolent, quum ſit mendacium ſervile vitium, ut hìc notat Genebrardus, & ante illum Antonius Fonſeca in annotatione marginali ad Commentar. Cajetani ſuper caput 33. Deuteron. de quo poſtea. Sic in 17. *c*, *filii alieni mentiri*, dicuntur Davidi, vel utrobique, & Pſalmo 80. *d*, ubi etiam eſt quòd *inimici mentiti ſunt* ei, h. e. mentiti eſſent, ſi Hebræi obedivissent illi, ſignificatur eadem ſubjectio, ſed quatenus *mentiri* eſt ſpem fruſtrari, quod Abacuc *e*, ait de opere olivæ, ut aliàs quoque oſtendi etiam profanis exemplis, & non reſpondere expectationi, ac labori, vires debilitari, & frangi, quas quis exiſtimabat, & affirmabat, & jactabat magnas deſpiciendo, nec tanti faciendo alienas, quaſi facili eas negotio ſuperaturus, experiri autem poſtea iſtas multo ſuperiores atque vel nolentem confiteri ſe victum, & vanam confidentiam fuiſſe, & magnæ temeritatis tam forti adverſario reſiſtere, aut nihil nocentem, nec provocantem adoriri, & aggredi. Vulgò cupientes aliquid non ita eſſe, ut eſſe credimus, optare nos dicimus *mendaces eſſe* f, aut quum confidimus non ita futurum ut alius perſuadeat ſibi, effecturos nos, ut ſit mendax. Alius adhuc ex Deuteron. *g*, locus illuſtrat hunc locum, in quo ſunt eadem verba quæ in noſtro eademque phraſis omnino Hebræa & Græca quamvis Latina variet, *negabunt te inimici tui*, יכחשו איביך לך *jiccbachaſciu oje vechalab*, ψεύσονται σοι οἱ ἐχθροί σου, & Latinè verti potuit, *mentientur te* vel *tibi*. Subditur autem ibidem velut expoſitio, *Et tu eorum colla calcabis*. Priora verba Oleaſter exponit, *deficient inimici tui*, quemadmodum illud Pſalmi 108. *h*, *Caro mea immutata eſt propter oleum*; ideſt, defecit כחש *chachas*, propter defectum olei, ſine oleo. Symmachus, ἀπὸ ἀναλειψίας, *ob omiſſionem unctionis*. Vatablus declarat eumdem locum Deuteronomii, *ſubjicientur inimici tui tibi*. Clarius, *debilitabunt ſe inimici tui erga te*. Habent in uſu Hebræi alia pro aliis verba ponere, quum res ſignificant vel affines vel conjunctas, vel quorum una ex alia ſequi ſolet: ſic *fugere* i, dicunt pro feſtinare, quia feſtinat maximè is qui fugit; *conſolari* pro dolere *k*, quoniam dolentibus adhibetur conſolatio. Ad eumdem modum *mentiri* pro ſubjicere ſe, eo quòd multa mentiuntur, vel timendo qui ſe ſubjiciunt, ut pro deficere ac debilitari: non enim ſubjicere ſe ſolent,

In, pro propter.
Myſticus ſenſus.
b verſ.12.
Mentiri alieni quid ſit hìc.
Mendaciũ ſervile vitium.
c verſ.41. d verſ.16.
Mentiri pro ſpem fruſtrari.
e c.3.17.
Phraſes Scripturæ.
f Mich.2.12.
g c.33.29.
h verſ.24.
i Cant.8.v.ult.
Fugere pro feſtinare. Hebræorũ phraſi.
k Eſai.1.24.
Conſolari pro dolere, Hebræorũ phraſi.
Mentiri pro ſubjicere ſe, Hebræorum phraſi

A

niſi quorum deficiunt vires atque debilitatæ ſunt.

Non ſunt de ſenſu myſtico addenda plura, ut de Judæis, Hæreticis, Gentilibus, quibus adde Chriſtianos malos, qui quem *noſſe* Deum *dicunt* & profitentur, *factis negant* l. Cyrillus, & Athanaſius volunt Davidem proſpiciendo Judæos non gerere ſibi morem, ut reverantur terribilia opera Chriſti, convertere hìc ſe ad Chriſtum calumniis affectum, eique dicere multam eſſe potentiam ejus, quantumvis hoſtes ipſius de illo mentiantur, nec ſe præcellentia miraculorum ad obediendum promoveri ſinant. Uſurpat eumdem hunc in Judæos locum Rupertus *m*, qui in tantæ virtutis admirabiliſque potentiæ Chriſti multitudine, qua cæcum natum curaverit, inimici mentiti ſunt, negantes eſſe *à DEO, qui ſabbatum non cuſtodiret* n. Mentiuntur, ait Rupertus, & uſque hodie in mendacio perſeverant odientes te, i. e. non ignorantes, ſed ſcientes, & invidentes multitudini virtutis tuæ. Non autem gentes benedicimus te. Deum noſtrum, dicentes cum propheticæ vocis firmitate, *omnis terra adoret te*, &c. quia vide-

Myſticus ſenſus.
l Tit.1.16.
In Judæos loci uſurpatio.
m in c.9.Joa.
n Joan.8.10.

B

licet omnis terra illuminata eſt (ſicut cæcus in corporeis oculis) ab ipſa in qua mentiuntur tibi inimici tui multitudine virtutis tuæ. Hoc jam ſequitur. Illud interim permirum ſed verum, quum vincere veritas debeat apud potentiores, minùs locum ſæpe reperire, nec faciles ad eos aditus habere, quia amatur à paucis & *veritas odium parit* o, & *cum fortuna Principes loquuntur plures, quam cum ipſo* p, *veri copiam non faciendo, ſed ſuſpenſa & quo ducantur inclinatur à reſpondendo* q. *Miſer eſt Imperator, apud quem vera reticentur* r.

Veritas apud potentiores minus locum habet, & cur.
o Terent.
p Tacit.hiſt.
q 11. Annal.
Miſer Imperator apud quem vera reticentur.
r Capitol. in Gordia jun.

Verſ.4. (Omnis terra adoret te, & pſallat tibi, Pſalmum dicat nomini tuo.

Senſus loci.

QUum de inimicis Dei meminiſſet, ſub ejus poteſtatem non ſponte, ac ex animo venientibus, ſed ex quadam neceſſitate, & cum hypocriſi atque ſimulatione: Sincerè autem colere DEUM, verèque ſine eo-

C

demmet Deo, & gratia ipſius, nemo poſſit, Deo deſiderium illud ſuum exponit, quod initio Pſalmi poſuerat, omnes invitans, & ab eo petit ut dignetur laudari, & celebrari ab omnibus, quo modo decet. Quod rejectis Judæis potiſſimum de Gentilibus ad Eccleſiam convocandis, communi ſatis conſenſu Enarratores noſtri declarant, potiſſimum Athanaſius, Nyſſen. Cyrillus: licèt inquiunt, quaſi verbis Davidis, Judæi te negaturi ſint ſubjicietur tibi tamen pro ipſis, & *adorabit te omnis terra*, ſive gentes quæ inhabitant terram; neque enim amplius adoratio fiet Jeroſolymis, quum jam legalis umbra ceſſaverit, ſecundum illud adorabunt eum quinque in loco ſuo, & adoratio jam fiet in ſpiritu, & veritate. Hanc autem prædictionem impletam nunc dicunt, quum in omnibus Gentibus univerſorum Deus laudatur, ac Dominus noſter Jeſus Chriſtus Altiſſimus ab omnibus vocatur.

Loci adaptatio.

Omnis terra.) Per id quod continet, ſignificatur id quod continetur, quemadmodum *loqui forum* dicitur, quia qui in eo ſunt, ut notat Auguſtinus *ſ*, loquuntur. Id

ſ de Continentia c.14.

D

priùs dixi à Symmachus expoſitum per τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, *qui ſunt in terra*, nempe hac morientium, non autem qui in terra viventium beati, & qui in terra mortuorum damnati, quamvis ab omnibus adoretur Chriſtus *t*.

t Phil.2.10.

Adoret te.) Cum ſingulari *terræ* nomine ſunt verba pluralia Hebræa & Græca, ישתחוו *jiſthachavu*, & his יזמרו *jezammeru*, προσκυνησάτωσαν, & bis ψαλάτωσαν, futuraque Hebræa pro imperativis.

Nomini tuo.) In multis codicibus Græcis ponitur epithetum Græcum, ὕψιστε, & *altiſſime*, in aliis duobus Latinis Pſalteriis, apudq; Hilar. Auguſt. Caſſiodorum, qui de Chriſto etiam id interpretantur cujus poſt humilitatem exaltatio, & *nomen ſuper omne nomen* ab omnibus cognitum, & adoratum eſt *u*. In emendata editione LXX. ſublatum eſt hoc epithetum; tamen meminerunt illius, Athanaſius, Cyrillus, Nyſſenus. Denique occurrit סלה *ſelbh*, & διάψαλμα, quo Hilarius & Hieronymus muneri nos volunt de tranſitu à DEO ad alios in ſequenti verſu. Sed quid hoc ſit, alibi dixi. Omitto quæ aufert Hugo, ut *adorare* reſpiciat Deum Creatorem, vel Patrem potentem, vel actum fidei: *pſallere*, filium Re-

u Ibid. 9.
Adorare, pſallere, pſalmum dicere, ut applicat Hugo.

demptorem, vel filium ſapientem, vel actum externum; *Pſalmum dicere*, Judicem, vel Spiritum Sanctum, vel actum locutionis.

Verſ.5.) Venite, & videte opera DEI, terribilis in conſiliis ſuper filios hominum.

Senſus loci. REdit ad invitationem initio factam, hortaturque omnes ad attentè & diligenter conſiderandum opera Dei, quum ſit, ut antè dixit, terribilis & admirandus in operibus, magis verò in modo, ratione, conſilio, quo illa operatur, ut qui ſuperat omnem captum, atque prudentiam hominum, in quorum gubernatione tanta illa ſapientia & providentia DEI maximè percipitur.

Senſus myſticus apertus eſt. Athanaſius autem ait induci perſonam Apoſtolorum, qui doceant Gentes, quòd iſte, qui in præſentia ſua ſecundùm carnem divina illa miracula operatus eſt, ipſe idem ſit, qui olim mare rubrum areſecit, & alia fecit, quæ deinceps recenſentur, & ut intelligant quàm ſit in conſiliis ejus ἀκατάληπτοι *incomprehenſibilis*, quamque ſit ſapientia ejus ἄῤῥητος *ineffabilis*, per quam humanus genus perducit ad pietatem.

Venite.) Quidem hortantis ac invitantis verbum eſt, ad conſiderandum quæ commemorabit, ſic alibi, ut aliàs *a*, notavimus. [a Pſ.33.12.] Tamen rectè myſtico ſenſu cum Hilario, Auguſtino, & aliis, intelligitur David, aut Prædicator Evangelicus, tamquam ex loco ſuperiore, contenta voce, vel obeundo remotiora loca convocare, & provocare laborantes DEI ignoratione. Evangelizavit Chriſtus, ut Hilarius obſervat, veniens, pacem iis *qui longè* fuerant, videlicet Gentilibus, & pacem iis *qui propè* b, [b Eph.2.17.] nimirum iſtis per ſeipſum, ac immediatè illis per diſcipulos ſuos.

Et videte opera DEI.) Sic in Pſalmo 45. *c*, [c verſ.9.] *Venite, & videte opera Domini*. Utilis admodum conſideratio divinorum operum, in iis delectari, illa *meditari* d, [d Pſ.142.5.] quod facere omittentes vacanteſque voluptati reprehenduntur ab Eſaia *e*, [e c.5.12.] apud quem mentio ſit *f*, [f c.28.21.] de *opere alieno* à DEO, & de peregrino, quod poſſumus incarnationem interpretari, & paſſionem, quæ attentiſſimè frequentiſſimèque conſideranda ſunt, ſed ſimul cum conſiliis, quæ hîc ſtatim ſubjiciuntur.

Terribilis in conſiliis.) Hieronymus, *terribilia conſilia*. Alii, *terribilis opere*, vel, *ſtudio*, vel, *conſilio*. Paraphraſtes accepit ut epithetum Dei, quo appelletur *terribilis*: *Videte opera Dei terribilis, auctoris adinventionum*. Hebræa ſunt numeri ſingulari נורא עלילה *nora hhalilah*, Græcè, ὡς φοβερὸς, *quàm terribilis*, nempe ſit, ſicut verſu 3. ὡς φοβερὰ τὰ ἔργα, *quàm terribilia opera*, ubi etiam extat Hebræum nomen נורא *nora*, ſingulare. Habent quoque alia Pſalteria Latina, & Caſſiodorus, *quàm terribilis*. De nomine עלילה *hhalilah*, dixi Pſal. 9. *g*, [g verſ.12.] & 13. *h*, [h verſ.2.] ubi Græcè ſunt ἐπιτηδεύματα; Latinè, *ſtudia*, & in editione Hieronymi Pſalmo 9. *cogitationes*: apud Auguſtinum, *mirabilia*: apud eumdem in 13. *affectiones*, in priore juxta verſionem Symmachi, μηχαναὶ, & alterius quem citat Chryſoſtomus μηχανήματα, *artificia, machinamenta & molitiones*. In ea quæ eſt Aquilæ, ἐναλλαγαὶ, *commutationes, inverſiones*, quaſi diverſos ac interdum contrarios dicas exitus initiis, longè diſcrepantia conſilia, vias, cogitationes divinas à noſtris, ut ipſemet dicit apud Eſaiam *i*. [i c.55.8.] Potuit hoc loco Symmachus μηχανήματα, φοβερὰ μηχανήματα, quibus affines Paraphraſtæ תסקיפין *thiskophin*, *adinventiones*. Omnia comprehenduntur vocabulo τῶν βουλῶν, *conſiliorum*. *Conſilium Dei in æternum* k, [k Pſ.32.11.] *ſtatque* l, [l Eſa.46.10.] nec ullum adhibet *conſiliarium* m, [m c.40.13.14.] nec ipſe diſquirit quaſi dubitans, vel ignorans, ut nos facimus, quo pacto Damaſcenus *n*, [n l.2.c.22.] [Damaſcenus ut negat in DEO eſſe conſilium.] in DEO negat eſſe conſilium, ſed quod ſemel voluit, conſtanter facit, ſicut ſolent qui maturè deliberaverunt. Propterea *terribilis Deus in conſiliis*, quæ prorſus immutari nequeunt, quem Apollinarius interpretatur ἄσχετον, ideſt *invictum*, *non enim eſt conſilium contra Dominum, non ſapientia, non prudentia* o. [o Pro.21.30.]

Super filios hominum.) Hieronym. *ſuper filiis Adam*, accipiendo appellativè *Adam*, non ut proprium primi hominis nomen, etſi nihil vetet ita quoque accipere: qua de re ſæpius dictum. Victorius recitat Hieronymum, *ſuper filios hominum*. Trevetus, *ſuper filios Adam*. Symmachus, in genitivo, cui reſpondet Latinè ablativus, ὑπὲρ υἱῶν, *ſuper filiis*. Aquila, ἐπὶ τοὺς υἱοὺς *in filios*. Utrumque ſenſum facere poſſunt omnibus linguis & verſionibus hæc verba, ut conſilia in quibus Deus *terribilis* dicitur, ſint de filiis hominum, ſive circa & extra illos, atque gubernationem eorum, vel ſupra captum ipſorum, ut neque excogitare neque comprehendere, neque impedire poſſint. Juxta editionem Hieronymi Trevetus addit tertium, ut ſint *terribilia conſilia ſuper filios Adam*, *p* [p Pſ.103.24.] ſive *hominum*, iſtis mecum incutiendo. Melior & communior expoſitio ſecunda, ſed ita ut terror attendatur in iis qui adverſantur illis, quos decrevit DEUS ſalvare. Nam ut explicat Nicephorus, λίαν φοβερὸς καὶ μέγας ἐστὶν ἐν μεθόδοις καὶ οἰκονομίαις ὅταν θέλῃ σῶσαι τὸν λαὸν αὐτοῦ, *valde terribilis & magnus eſt in methodis, & œconomiis, quando voluerit ſalvare populum ſuum*. In ceteris quidem operibus ſpectari poſſunt conſilia DEI terribilia, hoc eſt, mirabilia, & horrorem quemdam incutientia, quia *omnia in ſapientia fecit* q, [q Pſ.103.24.] & *mirabilis ſcientia ejus* ex nobis, hoc eſt, ſupra vires noſtras, *confortata* eſt, *nec poterimus ad eam* r, [r Pſ.138.6.] ſed in conditione, gubernationeque hominis longè terribiliora & admirabiliora, præſertim ſecundùm ordinem ſupernaturalem prædeſtinationis illius & aliorum quæ cum ea conjuncta ſunt, ſimul cum myſteriis totius œconomiæ, pertinentis ad redemptionem noſtram, ut de his maximè affirmare liceat eſſe *abyſſum multam* *, [* Pſ.35.7.] eſſe *exquiſita in omnes voluntates ejus* ſ, [ſ Pſ.110.2.] eſſe *inſcrutabilia judicia, & inveſtigabiles vias* t, [t Rom.11.33.] Percurrat animo qui poteſt immenſitatem, atque innumerabilitatem conſiliorum iſtorum, ſed pia ac ſobria fide, non inveſtigatione & perſcrutatione, ne *opprimatur à gloria* u, [u Pro.25.27.] ut admonet Rickelius. Affert huc exempli cauſſa, quod quum nolit Deus mortem peccatoris, ſed ut convertatur & vivat *x*, [x Ez.18.32.] ut *omnes ſalvi fiant, & ad agnitionem veritatis veniant* y, [y 1.Tim.2.4.] tamen vetuit ne prædicaret *in Aſia* Paulus *z*, [z Act.16.6.] & aliàs miſit etiam ad eos quod ſciebat non audituros *a*, [a Ezech.3.5.] & obedituros, denique *Jacob dilexit; Eſau odio habuit* b: [b Mal.1.3. Rom.9.13.] Judæos rejecit, quod & Auguſtinus, & alii hic notant, Gentes elegit. Qua de cauſſa Ambroſius *c*, [c de inſt.vir. c.3.] adhibens præſentis loci teſtimonium, præcipit ut interioris perfectionis cura potior apud nos ſit, & laus hominis in finem differatur, [Interioris perfectionis cura potior apud nos eſſe debet. Laus hominis in fine differenda.] quia Deus initio mundi conditas à ſe alias Creaturas laudavit, non hominem, & ipſe Deus laudandus magis in conſiliis ſuis, ut hîc dicitur, quàm in operibus externis Bernardus *d*, [d Epiſt 108.] exigens à quopiam ut quod animo propoſuerat promiſeratque, vitæ iniret inſtitutum religioſæ, terret alterius exemplo, qui in ipſa re dilatione obierat. [Rei dilatio cavenda ſi quid boni Deo vovimus.] Tum exclamat: *O judiciorum DEI abyſſus, ò terribilis in conſiliis Deus ſuper filios hominum*. Spiritum donavit, quem erat denuò ablaturus, ut eſſet ſupra modum peccans peccatum, & gratia ſubintravit, ut abundaret delictum. Gregorius *e*, [e Mor.c.11.] egregiè demonſtrat quomodo humana conſilia in eo quòd DEI conſilio nituntur reſiſtere, obſequuntur: [Humana conſilia quum DEI conſilio nituntur, reſiſtere, obſequuntur.] quod probat ex Judæis contra Chriſtum, ex fratribus Joſeph, qui vendiderant illum, ex Saule, qui Davidem impugnaverat, ex Jona, qui mittentem fugerat Deum. Hac ratione, inquit, *comprehendi ſapientes in aſtutia, & conſilia pravorum diſſipari* f. [f Job.5.13.] *Opera DEI magna eſſe, exquiſita in omnes voluntates ejus* g, [g Pſ.110.2.] ut per omne quod ab hominibus agitur, ejus voluntas exquiratur, *omnia quæcumque vult faciat* h, [h Pſ.134.6. & 113.3.] *non ſit*, ut etiam dixi, *conſilium contra Dominum* i. [i Pro.21.30.] Lege dicta Pſal. 32. K. [K v.10. 11.] Pænè *terribilis Deus in conſiliis ſuis ſuper filios hominum*, ſed ſi terribilis eſt, ut ſapienter monet Bernardus *l*, [Si Deus terribilis etiã eſt miſericors.] [l de converſ. ad cler.c.17.] etiam miſericors invenitur. Videlicet, inquit, dum futuri formam judicii non occultat, & quod alibi *m*, [m Pſ.59.7.] vidimus *dat metuentibus ſe ſignificationem, ut fugiant à facie arcus*. Hanc eamdem benignitatis cum terrore permixtionem oſtendit adhuc idem Gregorius *n*, [n in c.3.l.1. Reg.] ut ſi *terribilis* hoc loco dicatur Deus *in conſiliis* à Davide dicat is exhilaratus *o*, [o Pſ.30.20.] *Quàm magna multitudo dulcedinis tua Domine*, & *Quàm* p, [p Pſ.72.1.] *bonus Iſrael Deus!* hocque ſibi voluiſſe, quòd Moyſi aliquando apparebat in igne, nonnumquam in nube: [Moyſi DEI apparitio in igne, nonnumquam in nube, nunc terrẽtis juſtitiæ pavore, nũc blandè protegentis ſignum.] quia nunc terret juſtitiæ pavore nunc erigit blandimento protectionis. Utraque in re profectò terribilis Deus, ideſt mirabilis, & incomprehenſibilis.

Verſ.6.

Verſ.6.) Qui convertit mare in aridam, in flumine pertranſibunt pede: ibi lætabimur in ipſo.

Senſus loci. EX mirandis terribilibuſque operibus Dei primum illud memorat, quum rubrum mare ſiccavit, ut liberè populus Ægyptios fugiens tranſiret, & iterum fecit, ut Jordanis alveum ſicco tranſiret pede. Quæ fuit & illis qui tunc vivebant, beneficiumque tantum percipiebant, lætitiæ cauſſa in Deo, & poſteris propterea in quos illud redundavit, ut ejuſdem recordatione toti recrearentur. Commemoratione iſtorum faciliorem reditum de captivitate Babylonis demonſtrari Euthymius notat. In eo ſimile quid eveniſſe dixi priore Pſalmo Hebræos nonnullos fabulari. De hiſtoria ipſa duplicis tranſitus per mare rubrum, & flumen Jordanis, lege quæ dixi in librum Sapientiæ *a*, [a in c.10.18.] & Actuum Apoſtolorum *b*. [b in c.7.36.]

[Myſticus ſenſus.] Myſticè declarant Latini ferè omnes, converſum ab amaritudine mundi, qui ſitiat baptiſmi vel juſtitiæ aquam dulcem, & eum qui facilè tranſeat fluxum iſtius mortalitatis, ſed in humanitate, atque in ſeipſo, verùm in Domino, exultando. *Cor impii quaſi mare fervens* c, [c Eſa.57.20.] convertitur in aridam dum conculcat mundum, ut inde tranſeat in deſertum, tandemque in terram promiſſam, ut notat Hugo. Vel, converſio hæc deſignat ſubmotionem, tribulationem, ut ſufficiat videre aquas à dextra & læva, i.e. bonos & malos affligi, ſoloque alieno malo timere, & ſapere, ut Grevæus docet *d*. [d Ser.131.] Calcavit Chriſtus, & Petrus mare *e*, [e Mat.14.19] quia fortes fuerunt in tribulatione. [Mare quomodo pœnitentiam deſignet.] Mare quomodo pœnitentiam deſignet, Ayguanus diſſerit copioſè, conditiones ejus tractans juxta illas, quas habebat mare æneum ædificatum à Salomone ante introitum templi *f*. [f 3.Reg.7.23 & ſeq.] Indico hæc ſcire ſtudentibus.

Convertit mare in aridam.) Hieronymus, *convertet*. Sed apud Victorium & Trevetum, eo modo quo in editione noſtra. Verbum Hebræum הפך *haphach*, præteriti temporis eſt: licèt autem pro peccato ſumatur aliquando præteritum, ratio tamen hiſtoriæ requirit præteriti ſignificationem retineri, ne quis putet prædici ſimile quid fore, ut jam aliquos monui exiſtimaſſe factum in egreſſu de Babylone. Græcum participium ὁ μεταστρέφων eſt præſentis temporis, quod obſervant Baſilius, Theodoretus, Euthymius, Nicephorus, pro præterito eſſe: ſed ſi ſuppleas verbum ſubſtantivum, ἦν, *erat*, habebit ſignificationem præteriti. Symmachus expreſſit præteritum μετέβαλε, *tranſmutavit*, & Apollinarius,

Κεκλόμενος πόντον τραφερὴν μετεπήξατο γαῖαν.
Jubens mare ſiccam coagulavit (transfixit) in terram.

Verſam quoque aquam in ſiccum ſcribitur in Exodo *g*, [g c.14.22.] & in libro Joſue *h*. [h c.3.10.] Converſionem ſubſtantialem veram concedere neceſſarium non duco, cujuſmodi fuit petræ *in ſtagna aquarum*, & rupis *in fontes aquarum* i, [i Pſ.113.8.] virgæ *in draconem* k, [k Exod.7.15] uxoris Lot *in ſtatuam ſalis* l, [l Gen.19.26.] aquæ *in vinum* m, [m Luc.2.11.] & ſimiles aliæ. Nam in iſtis converſionibus exiſtit novus terminus, quum verò populus tranſivit mare rubrum, & fluvium Jordanis, nudatum eſt dumtaxat ſolum aquis, & in mari rubro *reducta* dicuntur *aquæ* n, [n Exo.15.19.] ac *reverſæ* o, [o c.14.27.] ſuper Ægyptios, *ac operuiſſe illos* p, [p ibid. & Pſ.105.11. & Judith.5.13] quæ priùs erant coactæ velut in murum denſum, vel in utrem, quod eodem modo ferè de aquis Jordanis dicitur. Igitur *converſio* ſignificat idem quod averſio, aut diverſio; [Converſio idem quod averſio aut diverſio.] vel perinde liberum patuiſſe tranſitum Judæis per illos alveos, ac ſi converſæ re ipſa fuiſſent, atque in auras evanuiſſent. Si ad hiatus fundi implendos, & ad æquabilitatem totius ſoli contendat quis aquarum partem converſam in terram non poterit convinci. At quod nemo affirmat, primus excogitare aut proponere nolo; & venti vis fuit ſatis ad ſiccandum lutulentum, & limoſum ſolum, in quo nulli tanti videntur hiatus, aut inæqualitas fuiſſe tanta, quæ impediret quo minus Hebræorum pedibus meabile eſſet. Certè *converti planctum*, & triſtitiam *in gaudium* q, [q Pſ.29.12. Joan.16.20.] eſt primo ſuccedere ſecundum. Sic veluti fuga maris, & *converſio Jordanis retrorſum* r, [r Pſ.113.3.] denotant receſſum aquarum. Quamvis ibi ſit ſucceſſio poſt corruptionem rei, quæ quum ſit tranſit: hic verò rei permanentis, quæque, ut Zeno Veronenſis ſ, [ſ Serm.12.] loquitur, gelido ſtupore frænata, quodammodo vitreum directa eſt in murum.

In flumine pertranſibunt pede.) Sic vertit & Hieronymus in futuro, in quo etiam eſt Hebræum verbum יעברו *jahhavru*, ſed obſervatum eſt, poſt aliud verbum præteriti temporis, id quod ſequitur in futuro habere ſignificationem præteriti. Tranſtulit in præterito Symmachus,

ποταμὸν διέβησαν ποσί;
Et Apollinarius:
καὶ ποταμοὺς κελάδοντας ἐθήκατο ποσσὶ κελεύθους;
Et flumina reſonantia poſuit pedibus vias.

Ceteri notant pro præterito poſito futurum. Euthymius alibi *t*, [t Parapl. 1.p. tit.11.] præterea ex Nazianzeno *u*, [u Orat.1.contra Filio.] qui quædam loca objicientibus Arianis contra coæternitatem Filii, reſpondet multa, quæ ratione temporis dicantur inverſo & commutato temporum ordine pronuntiari: eam item eſſe Scripturæ conſuetudinem, [Scripturæ S. loquendi conſuetudo.] ut non præterita ſolùm tempora, aut præſentia, ſed etiam futura commutet. Affert exemplum Pſalmi 2. *x*: [x verſ.1.] *Quare fremuerunt gentes, & populi meditati ſunt inania?* nondum enim, inquit, fremuerant. Item præſentis, *in flumine pertranſibunt pede*, ideſt, pertranſierunt. In aliis Pſalteriis Latinis, *flumina pertranſibunt pede*. Præponit autem, &, Romanum. Hilarius, *in flumine tranſibunt pede*: etſi etiam in Commentario, *pertranſibunt*. Hebraicè præpoſitio eſt utrobique, *in flumine*, & *in pede*. *Pertranſire in flumine*, non eſt ipſomet flumine calcato, ſed in alveo ejus remotis aquis, factiſque, ut Apollinarium dicentem audivimus, viis, & pede, ita ut pedeſtres tranſire poſſent, quamvis fortaſſis aliqui vel in equo, vel in curru tranſirent: quod adhuc in tanta vaſtitate aquarum fieri non poſſet, niſi ſemoverentur. *Pede ſicco fundum maris perambulando tranſitum*, dixit Achior *y*. [y Judith.5.12] Credo pedibus omnes iter illud per mare feciſſe, quamvis apertè de ſolo tranſitu per Jordanem ſcribatur, quòd *poſuerint veſtigia* pedum ſuorum in eo *z*, [z Joſ.3.12. & ſeq.] quod etiam nominatim de Sacerdotibus tantùm exprimitur portantibus arcam: ſed non videtur dubitandum de aliis. Erravit proculdubio R. Samuel Marrochianus, [Error R. Samuelis Marrochiani, in exitu de Ægypto, ab aqua portata corpora filior. Iſrael] qui ex Judæo Chriſtianus fertur ante 600. annos vixiſſe, quum ſcripſit in libro de adventu Meſſiæ *a*, [a c.13. tom. 4. Bibl. PP.] quem Judæi fruſtra expectant, ab aqua in exitu de Ægypto portata corpora filiorum Iſrael. Divinæ litteræ tranſiviſſe tradunt per ſiccum, & diviſas aquas fuiſſe, & factas veluti murum, & concluſas ſicut in utre. Denique primus Chriſtus ſic aquis tranſivit calcatis. Eliſæus cum diſcipulo diviſis etiam aquis per ſiccum. Qua de cauſſa Caſſiodorus notat in editione qua utitur plurali numero poſita flumina, etſi addit pro numero numerum poni.

Ibi lætabimur in ipſo.) In Pſalt. Rom. & apud Caſſiodorum, *in idipſum*; apud Arnobium, *in unum* Auguſtin. *ibi jucundabimur in ipſo*. Hîc etiam pro tempore tempus eſt, nempe lætati ſumus, aut lætabimur: *in ipſo* autem Deum intelligit. *Ibi*, h.e. in commemoratis operibus, aut locis, ubi facta ſunt. Niceph. ἐκεῖ, ait, ἀντὶ τὸ ἐν τοιούτοις θαύμασι, *ibi, pro talibus mirabilibus*. Lætatos Hebræos ambigi nequit in utroque tranſitu, maris rubri, & fluminis Jordanis. Verùm de Cantico mentio ſit ſolùm tranſito mari *b*: [b Exod.15. & ſeq.] de ritu fixorum lapidum in monumentum intra alveũ aquarum, dumtaxat quando Jordanem transmiſerunt *c*. [c Joſ.3.15.] Admirabilior ſimpliciter tranſitus primus, majoris quoque cauſſæ lætitiæ fuit: major ibi moles aquarum erat; iterque per mare longius, hoſtes interfecti plurimi, quos evadere aliter Hebræi nequibant, & quorum opimis ditati ſunt ſpoliis. Valida vi urentis venti ſiccatum eſt maris fundum: Celebrior demum, ac apud externos terribilior ejus fama, memoriaque extitit *d*. [d Joſ.2.10. Judit.5.2.13] Communem utriuſque miraculi finem Joſue prodidit, ut diſcerent omnes terrarum populi fortiſſimam Domini manum, & Hebræi ipſi *timerent Dominum DEUM ſuum omni* e, [e Joſ.4. ult.] *tempore*. [Tropologia] Tropologia Hugonis eſt, lætari eos, qui pervenerint in portum felicitatis, poſtquam pertranſierint fluentem vitam iſtam, pedeque uno attigerint affluentes divitias propter neceſſitatem. Imitatur Hugonem Grevæus *f*. [f Serm.131.] Violentior eſt, quia conſtat pro pedibus pedem poni, quos etiam pluraliter expreſſit Paraphraſtes, & Apollinarius. Paraphraſtes autem videtur exiſtimare, verba quæ nunc tractamus, eſſe Davidis aut alterius, in cujus perſona dicat, *ducam eos ad montem domus ſanctuarii, ibi lætabimur in verbo ejus*. Quod poſſet intelligi de captivis in Babylone, ut redirent inde in Jeruſalem

ad templum. Sed traditum ſenſum ſequuntur etiam Hebræi, ut R. Eſaias Tranenſis, nimirum de præterita lætitia Hebræorum. Caſſiodorus poſt Hilarium allegoricè accipit de futura Eccleſiæ lætitia ob myſteria, quæ recognoſceret, detuliſſe in dictis operibus. Athanaſius de lætitia regnantium in cœlo cum Chriſto, qui difficilia erant, levia reddidit.

Allegoria.

Verſ. 7.) Qui dominatur in virtute ſua in æternum, oculi ejus ſuper gentes reſpiciunt; qui exaſperant, non exaltentur in ſemetipſis.

Senſus loci.

HIc ille eſt in quo lætabantur Hebræi mirabiliter traducti pede ſicco per mare rubrum, & per Jordanem, & in quo lætandum his qui ejuſdem egent ope, eamdemque ſperant, & cui jubilandum, Pſalmum dicendum, ejuſque nomini gloriam dandam, initio Pſalmi dictum eſt; Deus, inquam, eſt, qui ſuamet propria virtute, non mutuò accepta, vel ab alio communicata, perpetuum obtinet in res omnes imperium; ille ipſe eſt qui perſpicaciſſimis intelligentiæ atque providentiæ ſuæ oculis penitus cognoſcit quæcumque toto terrarum orbe fiunt in omnibus nationibus. Quare caveant qui ſuis Deum provocare ac irritare contumaciter non dubitant iniquitatibus, ac impietatibus, & præcipientem, monentem, minantem contemnere non deſiſtunt, ne apud ſeipſos inſolenter atque impotenter efferantur. Nec enim potentiam ac ſcientiam tantam juſti DEI effugere poterunt.

Monitum contra ſeipſos inſolenter & impotenter afferentes.

Secundùm allegoriam exponitur ab Hilario, Auguſtino, & aliis Latinis, Græciſque, necnon ab Athanaſio, & Euſebio in Catena Nicetæ, ſententia contra pervicaciam rebellium Judæorum, quorum loco providi benevolique Dei oculi, Gentes, quibus invidebant ipſi aſpecturi ſint, & vocaturi, quantumlibet illi jactent legem; & ceremonias & glorientur in harum obſervatione. *Auferetur à vobis regnum* a, ait Chriſtus, quem hic Arnob. citat, *& dabitur genti facienti fructus ejus*: & in Chriſto, cui *data eſt omnis poteſtas* b triſtatur Judæus, lætatur Gentilis: dicit Judæus ſe patrem habere Abraham, ſed *de lapidibus ſuſcitat* Deus alios veriores *filios Abrahæ* c, quia ille opera *Abrahæ* non *facit* d, vocat ſe Primogenitum, ſed Eſau refutatus eſt.

a Mat. 21. 43. b c. ult. v. 18. c c. 3. 9. d Joan. 8. 39.

Qui dominatur in virtute ſua in æternum,) Hieronymus, *qui dominatur in fortitudine ſua in ſæculum*, Sed apud Trevetum, *à ſæculo*: apud Victorium, *ſæculo*. Alii, *ſæculo*, ideſt, orbi toti, nam עולם *mundo*, & αἰὼν, vel pro *mundo*, vel pro *tempore* poteſt accipi. Primo modo ſignificatur imperium Dei & Chriſti, non in Judæos tantum, ſed in ceteras gentes, orbemque univerſum. Hilarius, *qui dominabitur in potentia ſua in æternum*. Quamvis in Commentario uſurpet etiam, *in virtute*. Caſſiodorus, *qui dominatur in potentia ſua in æternum*. Notat autem Hilarius de Chriſto, ut homine, iſtud dici, ſicut quòd ſit *exaltatus, eique datum nomen ſuper omne nomen* e & *omnis poteſtas in cælo, & in terra* f. Ait præterea, phraſin Græcam, τῷ δεσπόζοντι ἐν τῇ δυναστείᾳ αὐτοῦ τοῦ αἰῶνος, Latinè non ſatis propriè reddi potuiſſe. Apud Græcos, τὸ αἰῶνος certi & deſignati ſæculi ſignificationem, inquit, habet, apud Latinos (in æternum,) omne tempus, ſine definitionis alicujus proprietate. Chriſtus verò, ſubdit ipſe, ut Unigenitus DEI filius regnavit ſemper, non tamen ſemper in corpore, idcircò Græca voce tempus illud oſtendi quo glorificato in gloriam DEI corpori Chriſti & nomen datur, & regnum, quum ſcilicet evacuaverit omnem principatum, & poteſtatem, & virtutem, & *noviſſima devincetur mors* g, tuncque ſolus in virtute ſua ſæculo dominabitur. Hoc mihi cum Hilario diſceptandum non eſt, αἰῶνα *æternitatem* quoque ſignificare poſſe, omneque tempus ſine definitionis alicujus proprietate, nam ſuppetunt exempla permulta. Sive pro αὐτοῦ legatur αὑτοῦ, ſive illud retineatur, poteſt exponi, *qui dominatur in virtute potentiæ, potentatu ſui ipſius*: Vel, *ſui ipſius ſæculi*, ſæculi quod ſuum eſt. Priorem ſenſum ſequitur editio noſtra: nec alium fert affixum Hebræum cum nomine, & præpoſitione בגבורתו *bigvuratho*. Exiſtimo etiam idem valere *Dominum* dici *ſæculi*, ut comprehendit omnia tempora quæ cœleſtium orbium circulationibus exiſtunt, & eſſe mundi, qui ab iis pendet, vel ſæculi, ut alias etiam durationes comprehendit indiviſibiles, quomodocumque vocentur, & cunctarum rerum creaturarum. In iſto ſenſu dicitur Chriſtus, ut Deus præſertim; *rex ſæculorum* h, & *per eum facta ſæcula* i. Apollinarius expoſuit de regni æternitate, quod præ ſe fert Latina verſio:

e Phil. 2. 9. f Matt. ult. 18. Αἰῶν. g 1. Cor. 15. 24.

h 1. Tim. 1. 17. i Heb. 1. 2.

Κράτεϊ παλεῖ... μεδέοντι καὶ ἀλκῇ;
Fortitudine ſemper ſua dominante, & virtute.

Græci reliqui de utroque *ſæculo*, quod & utrumq; mundum, & utriuſque ſignificare durationem poteſt, qui ſenſus in idem recidunt. Lege de utraque *ſæculi* acceptione Auguſtinum k. Dativus Græcus, τῷ δεσπόζοντι, refertur ad proximè præcedentem in alio verſu, *ibi lætabimur in ipſo*, ἐπ' αὐτῷ, ut ſit videlicet lætitia in DEO dominatore omnium rerum. Dominationem, & poteſtatem quæ ſeſe exerat, ac exerceat actionem, ſignificari putat per משל *maſcial*, cujus hic participium eſt מושל *moſcel* Hebræus, qui Cajetanum docuit l. Non eſt id perpetuum, licèt quandoque alibi, atque hoc etiam loco, verum, ſed ſumitur non rarò pro ipſa ditione, dignitate, facultate, dominio habituali. *Gloria magna eſt ſequi Dominum* (talique ſervire Domino, & in eo ſperare) *longitudo enim dierum*, (& præſentium, & æternorum, quum ſit omnium Dominus utpote in æternum, & ſæculi, ſive mundi) *aſſumetur ab eo* m.

Gemina ſæculi acceptio.

k 5. de Gen. ad lit. c. 17. l in Job. c. 25. m Eccl. 23. 38.

Oculi ejus ſuper Gentes reſpiciunt.) Omittit Hieronymus præpoſitionem, dicitque, *aſpiciunt*. De vario in utramque partem DEI aſpectu in peccatores, & juſtos, quodque *in omni loco oculi Domini contemplentur bonos & malos* n, nempe velut ex ſpecula, quam judicat verbum צפה *tſaphah*, quod utrobique eſt, agit Hilarius, noſque ipſi jam ſatis aliquoties alibi egimus. Miſericordiæ hìc ille oculum interpretatur, & tamquam miniſterio famulantium Angelorum protectionem gentium, atque in omnes credentes doni divinæ miſerationis effuſionem. Communis autem ille de Gentium vocatione ſenſus à Cyrillo quoque traditur Alexandrino o.

n Prov. 15. 3. o l. 4. in Jes. c. 31.

Qui exaſperant, non exaltentur in ſemetipſis.) Hieronymus, *qui increduli ſunt*. Alii, *rebelles*, vel, *defectores*, vel, *deſertores*, הסוררים *haſſorerim*, aptum & conveniens Hebræis epithetum, quod etiam eſt in Pſal. 67. p, cùm eodem participio Græco loci præſentis παραπικραίνοντες, ubi reddit quoque Hieron. *incredulos*. Utrobique Symmachus, ἀπειθεῖς, *incredulos*, Aquila, ἀφισταμένους, ibi Theodotio ἐκκλίνοντας, *declinantes*. Adi Pſalmi illius ſeparatim editum à me commentarium. Nec enim repetere delectat dicta, vel decet. Romanum Pſalterium, Hilarius & Arnobius, *qui in ira provocant*. Pſalterium Gallicanum, & Caſſiodorus, *in ira*. Auguſtinus, *qui amaricant*. Sed non vacat plura dicere. Solùm conſidera tale cognomen generationis Judaicæ ſæpius repeti, ut non tantùm prava, ſed *exaſperans* q, dicatur, & exaſperatrix. Eodem conducunt quæ de *felle amaritudinis* docui, in quo Simonem Magum Petrus *videre* dicebat *eſſe* r. Multa ſunt quę DEUM exaſperant, & iracundiam provocant, ſed hypocriſis, ac ſimulatio maximè. *Spiritus* namque *Sanctus diſciplinæ effugiet fictum* ſ; & *ſimulatores & callidi provocant iram DEI* t, nec acerbiùs indignatus legitur Chriſtus quàm hypocritis: & à graviſſimè irato DEO rex datur *hypocrita* u: & graviſſimum ſupplicium idem Chriſtus ait eſſe, *ponere partem alicujus cum hypocritis* x: Occurrunt & hìc memoriæ ad librum Sapientiæ y, diſputata. Quicumque ipſo vitæ genere, ac munere profitetur, præque ſe fert probitatem, ſanctitatem, orthodoxam doctrinam, nec præſtat, hypocrita eſt. Unus palam ac ritè populus Hebræus illa quondam quum profiteretur, nec factitaret, meritò *exaſperans*, *defector*, *deſertor*, *declinator*, *apoſtata*, *hypocrita*, nominabatur, tum etiam quum ſuæ illius prætextu profeſſionis, quæ jam exoleverat, acerbat Gentiles ab expoſita cunctis Novi Teſtamenti gratia. Ergo hìc *exaſperantes* intelligimus *DEUM*, tametſi DEI non apponatur nomen, quod addidit de ſuo Interpres in Job z. *Simulatores, & callidi provocant iram DEI*, quod LXX. exponunt, quaſi provocent DEUM, ut inſtruat in eos exercitum, (τάξουσι θυμόν,) & partes vulpium faciat, ponatque illos cum hypocritis, ut aliàs etiam dixi a. Aſperiores tùm verbis, tùm factis, indigni ſunt qui exaltentur,

p verſ. 7. q Pſ. 77. 8. Ez. 2. 5. c. 3. 9. 26. 27. c. 12. 2. 3. 9. 25. c. 17. 12. c. 44. 6.

Hypocriſis maximè exaſperat & ad iracundiam provocat Deum.

ſ Sap. 1. 5. t Job. 36. 13. u c. 34. 30. x Matt. 24. 51. y in c. 1. 5.

z c. 36. 13. a. in Pſ. 62. 11.

Aſperiores tùm verbis tùm factis, aut etiam erga ſeipſos nimis aſperi; indigni præeſſe aliis.

tur, & præſint aliis: hi etiam qui nimis erga ſeipſos auſteri quum verendum ſit, ne ſe & adverſus alios eodem gerant modo, quoniam, *Qui ſibi nequam eſt, cui alii bonus* a *erit?* Sed hæc, quæ hinc elicit Hugo, non ita certè aptè contextus verbis congruunt, nam *exaltari in ſemetipſis* non eſt aliis præeſſe, & imperare, ſed inſoleſcere, & efferri, ſuperbire, arrogare ſibi munera præſertim gratiæ.

a Eccl. 14. 5.

Eſt in fine סלה *ſelah*, & διάψαλμα, quo denotari putat Hilarius, quæ ſequuntur, non ex Prophetæ perſona, ut priora, ſed ex Apoſtolorum dici, ut illo invitante, prædicantibus iſtis, eadem doctrina Veteris ac Novi Teſtamenti prædicatio continerentur. Aliis placet indicari ea nota reditum ad id quod initio Pſalmi Vates dixerat, invitando populum ad laudes DEI, gratiaſque pro beneficiis divinis.

Verſ. 8.) Benedicite Gentes Deum noſtrum: & auditam facite vocem laudis ejus.

Senſus loci.

INcitatio eſt ſive Prophetæ, ſive juxta myſticum ſenſum, Apoſtolorum, & Apoſtolicorum Prædicatorum, qua Gentes omnes advocantur, idolorum deſerto cultu, ad laudandum, & colendum unum verum DEUM, & quod in ſe eſt, nomen ejuſdem notitiamq; longè ac latè ubique propagandum, Tempus eſſe ut ſuccedant Gentes Judæorum ingratiſſimo populo, qui non deſinit exaſperare, atque ad iracundiam provocare Deum, apoſtatare, ac recedere à DEO, prævaricari pactum illius, *dura facie & indomabili corde* eſſe b. Confirmavit DEUS promiſſiones Patrum, ſed ad *Gentes* pertinet *ſuper miſericordia honorare illum* c. Decet benedici à Gentibus Deum, quas ille benedixit in ſemine Abrahæ, & numero prope infinitas velut *ſtellas cæli & arenam, quæ eſt in littore* d, *maris*: Eccleſiæ ſuæ dignatus eſt aggregare, *& omni benedictione ſpirituali in cæleſtibus in Chriſto benedicere* e.

b Ezech. 2. 4. c Rom. 15. 8. & ſeq. d Gen. 22. 17. e Eph. 1. 3.

Benedicite gentes.) Hieronymus, *populi*. Alibi monui f, *gentes* ac *populos* גוים *goim*, & עמים *hammim*, ſæpe ſynonyma eſſe, quemadmodum λαὸς & ἔθνη, nec de ſolis Judæis (populorum) de ceteris (gentium) nomen uſurpari.

f Pſal. 2. 1.

DEUM noſtrum.) Nihil refert quòd caſu Dativo exponat Hieronymus. Utroque in caſu noſter interpres utitur *benedicendi* verbo ſatis frequenter, ut non ſit opus exempla commemorare. Additur in Romano Pſalterio, *Dominum*: *Benedicite Dominum Deum noſtrum*. Perpendit pronomen, *noſtrum*, Hilarius, non eſſe ex inani, hoc eſt, fruſtra, poſitum, ut ille ſignificetur benedicendus DEUS, cujus hìc opera recenſentur, & *terribilis* dicitur *in conſiliis ſuper filios hominum*, hoc enim proprium Apoſtolicæ doctrinæ eſſe, (Apoſtolos enim hìc loquentes facit) DEUM ex lege ac Prophetis prædicare. Valet id etiam ne Gentes participes factæ ſpiritualium Judaicorum g, adverſus Judæos inſoleſcant, & hoc exaſperantes, ac invidentes eorum ſaluti, imitentur. Mutuas utriuſque populi querimonias hac in re Paulus compeſcit, componitque, præſertim in Epiſtola ad Romanos; tùm verò in cap. 16. ejuſdem. Qui priora tropologicè ad agendam pœnitentiam tranſtulit Ayguanus de converſo in aridam mari, &c. ait hìc ſuaderi patientiam, ac DEI laudem in tribulationibus, quæ remorari nos à pœnitentia ſolent.

g Rom. 15. 27.

Et auditam facite vocem laudis ejus.) Non diſcrepat Hieronymus. In Pſalterio Romano, apudque Hilarium, *obaudite vocem laudis ejus*. In Gallicano Pſalterio, & apud Arnobium, *obedite voci laudis ejus*: apud Auguſtinum, & Caſſiodorum, *audite vocem laudis ejus*. Quo item pacto legit Hilarius in Commentario Lectionis autem Græcæ vim, ex qua Latina noſtra tranſlata eſt, explicat idem Doctor, ut ſit ἀκουτίσατε τὴν φωνὴν τῆς αἰνέσεως αὐτοῦ, efficere ut, *audiatur vox laudes DEI*, ſicut præcedit Chriſtus h: *Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine, & quod in aure, auditis prædicate ſuper tecta*. DEUS namque, inquit, conſtanti & publica prædicatione laudandus eſt, neque debet in commemorandis virtutibus ejus fides noſtra trepidare. Exprimit id magis tranſlatio Symmachi, ἀκοὴν ποιήσατε, vel ποιεῖτε, *auditam facite*. In Pſalmo 105. i: eadem prorſus formula dicendi eſt à LXX. ſic etiam expreſſa, *auditas faciet omnes laudes ejus*, ἀκουςὰς ποιήσει, &c. Item in 142. K, *Auditam fac mihi mane miſericordiam* m *tuam*, ἀκουςὸν ποίησον, &c. Aliis exemplis ſuperſedeo l, in quibus eſt Hebræum verbum hujus loci השמיע *hiſmiahh*; quod propriè valet, *audire facere*. Sic melius Latinè circumloquimur, quia, ut Hilarius ait, Latinitas noſtra proprietatem in alia tranſlatione non habet, in qua nimirum legitur, *obaudite*, vel, *audite*. Auguſtinus legens, ut dixi, *audite vocem laudis ejus*, explicat, ne nos ipſos laudemus, ſed ipſum, quia gratia ipſius ſumus, quicquid boni ſumus. Certè laus omnis debetur DEO, etiam in eo opere moraliter bono, ſi quod eſt, quod cum ſolo auxilio generali operari per naturales vires valeamus. Sed editio noſtra non gignit hunc ſenſum, verùm ut prædicetur, atque celebretur voce & ſermone laus DEI, ut ore confeſſio ejus fiat *ad ſalutem* m, ut qui audit vocantem Deum, dicat cuivis alteri, *veni* n, ut *ex abundantia cordis* gratia DEI pleni, *os ipſum loquatur* o, & *eructent labia hymnum* p, & *memoriam ſuavitatis divinæ* q.

h Mat. 10. 27.

In commemorandis Dei virtutibus fides noſtra trepidare nõ debet.

i verſ. 2. K verſ. 8. l Eſa. 30. 30. c. 43. 12. c. 15. 21. c. 48. 6. 20. c. 62. 11. & alibi.

m Rom. 10. 10. n Apoc. ult. 17. o Mat. 12. 34. p Pſ. 118. 171. q Pſ. 144. 7.

Verſ. 9.) Qui poſuit animam meam ad vitam: & non dedit in commotionem pedes meos.

Senſus loci.

MAteriam laudis proponit, quòd ſeipſum, atque alios, quos in ſua comprehendit perſona, liberaverit ex maximis malis, & ex ipſa morte impendente ereptos reſtituerit vitæ, neque permiſerit lapſum, & caſum, quaſi fallentibus pedibus, in ultimum exitium, & in calamitatum barathrum profundum. Intelligitur nonnulli de Hebræis quum eſſent in Ægyptiaca, alii, in Babylonica captivitate, Servitus morti ſimilis eſt, ait Euthymius. Myſticè convenit, ut Hilario placet, Apoſtolis, & Apoſtolicis viris, quos prædicatum Chriſtus mittens, utque auditam facerent vocem laudis divinæ, juſſit vitæ propriæ non timere, certos de vita æterna, ad quam ipſe animas eorum poneret. Auguſtinus, & alii Latini, nec non Nicephorus, de vita ſpirituali, deque liberatione ab oppoſita morte interpretantur, ut ſcilicet à morte peccati transferamur ad gratiæ vitam. Athanaſius vitam quoque accipit paradiſi, ac æternam, ſimilem quodammodo ei, quæ in paradiſo terreſtri erat. Unde, niſi peccaviſſet Adam, tranſlatus eſſet ad illam meliorem; de qua etiam Paraphraſtes exponit hunc locum.

Servitus morti ſimilis eſt. Myſtica adaptatio.

Qui poſuit animam meam ad vitam.) Hieronymus, *noſtram*. Legerunt LXX. pro נפשנו *naphſcenu*, cum affixo primæ perſonæ pluralis נפשני *naphſceni*, cum affixo ejuſdem perſonæ ſingularis: & eodem modo in ſequenti membro, ubi *pedes meos* dicunt, pro noſtros, in quo etiam numero ſunt verſus ſequentes tres; quamvis inde ad finem Pſalmi alii ſint in ſingulari. Paraphraſtis expoſitio eſt, *qui connumeravit animam noſtram in vita ſæculi*, ſive *mundi venturi*. Solent quæ magnifiunt in numerato haberi & recenſeri. Quare indicat Chaldæa paraphraſis ita ſingulos hìc dici numeratos à Deo propter ſingularem ipſius de illis curam, & providentiam. Quod Abigail dixit r *animam cuſtodiri quaſi in faſciculo viventium apud Dominum Deum* r, & Chriſtus neminem oves illius *rapturum de manibus ſuis* ſ, ſeque *ex iis quos dediſſet ei Pater, non perdidiſſe quemquam* t. Ad eumdem igitur modum *ponere* Deum *animam aliquorum ad vitam*, eſt, quaſi collocare in tuto, ac veluti intra locum vel vas, ubi conſervetur anima, ita ut vivificari poſſit, & vita per eam conſervari, dum conſiſtit tamquam in bene diſpoſito loculamento, ideſt, in corpore. *Vivet*, inquit David u, alibi, *anima mea, & laudabit te, non moriar* x, *ſed vivam, & narrabo opera Domini*, ac ſi dicat in præſenti Pſalmo cauſſam, cur ipſe & alii ſecum benedicere Deum debeant, & auditam facere vocem laudis ejus eſſe, quoniam fecit, ut retenta in corpore anima vivere liceret, idque per eximiam quamdam providentiam, quam phraſis *ponendi animam ad vitam* importat: nam *ponere quidpiam ad aliquid*, eſt ordinare juvare dirigere, deducere, ita ut infallibiliter, & ſine errore illuc perveniat. Quo pacto dixit Chriſtus poſuiſſe ſe diſcipulos, ut *irent*, *& fru-*

r 1. Reg. 25. 29. ſ Ioan. 10. 28. t c. 18. 9. u Pſ. 118. 175. x Pſ. 117. 17.

Ponere quidpiam ad aliquid, quid ſit.

& fructum aſſerrent, & fructus eorum maneret a. Explicant Lyranus, & Trevetus, de Hebræorum in Ægypto vita, ut quo magis illam Ægyptii niterentur eripere maximis oneribus, & laboribus, hoc eam quoque Deus conſervaret magis, faciens ut magis multiplicarentur. Tandem innuit hæc oratio vitam humanæ animæ immortalem. *Ponere animam in manu alterius b*, eſſe permittere poteſtati ejus, ut poſſit illam extrahere; *ponere ad vitam* erit efficere ut vitam tribuat. Denique *ponendi* verbum frequentiſſimè ſingularem quamdam, & accuratam aliquid faciendi rationem denotat. Innuit Hilarius alium ſenſum, *ut ponere animam ad vitam*, vel *in vitam*, ut etiam loquitur, ſit tribuere animæ dominium vitæ, ut quum ſe tolerandi dat occaſio, anima quis præſente ac vivace ſpernat vitam, & quod mox ſubditur, non commoveatur, nec quod Paulus dixit *c*, *æſtimet animam*, ideſt vitam, *pretioſiorem quàm ſe*, hoc eſt, quam animam, ut rationalis eſt, & pro dignitate quam habet, comprimat inordinatum amorem vitæ. Sic *ponere animam ad vitam* erit, eam applicare ad dominandum vitæ. Nec diſplicet *ponere animam ad vitam* eſſe, veluti exanimatum animare, quod alibi vidimus dici *convertere animam*. Eleganter carmine Gallico ſic Philippus de Portis cecinit:

> *C'eſt luy qui nous r'anime, & nous faict cheminer,*
> *Si ſeurement pur tout, ſans que le pied nous gliſſe.*

Tropologicè hoc loco *ponere ad vitam*, ut jam prius attigi, eſt à Chriſto, qui ſe ipſe nominat *vitam d*, vitam habere, & *abundantius habere e*, & pietatis conſequi donum, quæ *promiſſionem habet vitæ quæ nunc eſt, & futuræ f*, à Deo proponi, præſcribi, exhiberi cuncta, quibus adipiſci vitam queamus tùm gratiæ, tum gloriæ. Applicat nos Deus ad vitam, & *vitæ* docet *g vias* in ſua veluti ſchola; diabolus ponit ad mortem; & mundi carniſque prudentia, quæ mors eſt ad mortem, ut indicat Hugo. Ayguanus autem explicat, adverſis non vivificari. Quo ſenſu liceret interpretari tentationem, ſive *militiam eſſe vitam noſtram h*, quia confert ad ſpiritualem vitam recuperandam & conſervandam in hoc corpore, ac ad æternam in futuro conſequendam.

Et non dedit in commotionem pedes meos.) Hìc quoque monui plurali numero *pedes noſtros* eſſe. Hebraicè. In Pſalterio Romano & Gallicano ſeu veteri, ſeu Ambroſiano, & apud Hilarium, Arnobium, Caſſiodorum, *non dedit commoveri pedes meos*. Apud Auguſtinum, & Iſidorum *i*, *non dedit in motum pedes meos*. Quid ſit, *pedes commoveri*, repete ex pſalmo 37. *k*. *Dum commoventur pedes mei, ſuper me magna locuti ſunt*, quid *lapſum pedum*, ex Pſalmo 55. *l* de eodem præterea pedum motu, & commotione, aliis in pſalmis mentio *m* fit, & de *offenſione ad lapidem n*, cenſeturque in beneficiis Dei, liberare pedes de lapſu, nec eos *dare in commotionem*, & *pedes ſervare o*, quemadmodum non permittere ut *manus peccatorum moveat p nos*, *ne exultent qui tribulant, ſi moti fuerimus q*, ſed à *dextris noſtris eſſe*, *ne commoveamur r*. Hæc Iſidorus *ſ* de nutante vaganteque Cain diſputans, conſiderat, qui diſperſorum nunc Judæorum typus fuerit. Cui eſt otium, perſequatur cauſſas propter quas firmiter pedes non conſiſtunt, ſive podagra laborent, ſive ſpina transfixi ſint, ſive quid aliud occurrat. *Claudicatio* inconſtantia eſt: *podagram* Hugo inflationem, tumoremve ſuperbiæ interpretatur. *Spinas* amorem divitiarum. Si clavis Chriſti, ac timoris, ſancti configantur, non infirmabuntur, & cui auxilium eſt à Domino, *non dabit is in commotionem pedes* illius, neque dormitabit, aut dormiet cuſtodiens ipſum *t*.

a Ioan. 15. 16. b 1. Reg. 19. 5. c 18. 21. *Ponere animam in manu alterius*, quid ſit. *Ponere ad vitam* quid item. c Act. 20. 24. Tropologia. d Ioan. 14. 6. e c. 10. 10. f 1. Tim. 4. 8. g Pſ. 15. 11. h Iob. 7. 1. i in Gen. l. 6. Phraſes ſcripturæ. K verſ. 17. l verſ. 14. m Pſ. 72. 2. Pſ. 93. 18. Pſ. 114. 8. Pſ. 120. 3. n Pſ. 90. 12. o 1. Reg. 2. 9. p Pſ. 35. 12. q Pſ. 12. 5. r Pſ. 15. 8. ſ ſupra. Cain Judæorum nunc diſperſorũ typus. t Pſ. 120. 4.

Verſ. 10.) Quoniam probaſti nos Deus, igne nos examinaſti, ſicut examinatur argentum.

Senſus loci. FActa priùs mentione de benignitate Dei liberantis à maximis periculis, ad eumdem convertens orationem, ait, illa pericula tribulationeſque examinis loco fuiſſe atque probationis, & purgationis à peccatis, quemadmodum probatum igne ac examinatum argumentum non conſumitur, ſed à ſcoria liberatur, mundum declaratur, purius evadit. In iſta Babylonica captivitate, de qua hìc haberi ſermonem volunt, pueri tres in ignis fornacem conjecti ſunt *u*, Daniel in lacum leonum *x*, alii variis vexati modis, ut omittam eos, quos juſtè *frixit in igne Rex Babylonis y*, etiamſi de lapidatione intelligant alii, ut & per ignem quæque cum igne conjuncta ſunt, quamlibet tribulationem, quod alias notatum eſt: quidam utrumque paſſos, primùm lapidationem, deinde concremationem, ſicut diu ante illos Achan *z*. Qua de re conſule Chriſtophori à Caſtro noſtri commentarium ſanè doctum in Jeremiam, qui demonſtrat fuiſſe illos ipſos impudicos ſenes, ac iniquos Suſannæ accuſatores, & judices. Profectò non illis ſed aliis fuiſſet illa pœna utilis *ad probationem*, ad παράδειγμα. Ignis & ollæ ſuccenſæ meminit idem Jeremias crebro, nec non alii Prophetæ, qui de Babylonica captivitate ſcripſerunt. Iſtam examinationis per ignem ſimilitudinem ex argento examinavimus alibi *a*. Benè monet Hilarius, Deum non examinare tamquam ignoret, & ad comparandam cognitionem, ſed *ut operetur tentatio probationem b*, eorum, qui examinantur, ut igne purgati, & ab admixtione vitiorum carnalium defæcati, ſplendeant examinatæ innocentiæ claritate. Omnes hiſtoriæ ſacræ & Eccleſiaſticæ plenæ ſunt exemplis egregiæ iſtius examinationis & fortitudinis in Apoſtolis, Martyribus, Confeſſoribus: de quibus Enarratores hunc locum communiter interpretantur; prætereaque Athanaſius & Cyrillus in Catena Nicetæ, & Epiphanius *c*, & Ambroſius *d*.

Probaſti nos Deus,) Idem Hilarius obſervat ſermonem cœptum ex uno referri ad plures, quia unus eſt ſpiritus, & una credentium fides, *anima una, cor unum e*. At Hebraicè, ut dixi, etiam ſuperiora ſunt in numero plurali, & quod priùs collectivè dicitur, exprimitur poſtea diſtributivè. Vera tamen illa & ſalutaris annotatio.

Igne nos examinaſti ſicut examinatur argentum.) Hieronymus, *igne nos conflaſti, ſicut conflatur argentum.* Auguſtinus, *igniſti nos ſicut ignitur argentum*, Duo alia Pſalteria, & Caſſiodorus, *igne examinaſti, ſicut igne examinatur argentum*. Includitur quidem vocabulum *ignis* utrobique in repetito verbo צרף *tſaraph*, & πυρόω, ſed ſatis intelligitur in argenti examinatione. Celeberrimus eſt hic locus, frequentiſſimèque de qualibet uſurpatus tentatione ac tribulatione. Ad eos, quos citavi, adjice *f*, auctorem operis imperfecti, qui baptiſmatum quinque generum ait unum eſſe, in igne, hoc eſt, in tentatione præſente. Idem de igne Cyrillus *g* docet, addita thuris comparatione, quod in ignibus odoris emittit ſuavitatem, dicitque viros, ſanctiſſimos æquo animo hilarique fronte tolerantes, præſentis loci verba pronuntiare, & nimia charitate quàm ſcilicet *ignis* deſignat) Deum diligere. Tertullianus *h* non ſolùm tormenta ignium, ſed alia quoque ſupplicia, & martyria fidei examinatoria *ignis* vocabulo intelligit, Zachariam *i* citans. Alios proferemus verſu 12. qui eſt de tranſitu per aquam & ignem. Conflantur reprobi ſicut plumbum, quorum *non conſumuntur malitiæ k*, & excoquuntur, *ſed non quaſi argentum l*, ideoque non *argentum* abſolutè, ſed *reprobum* nominantur *m*. Quod ab Ezechiele *n* ſcribitur de ære, ſtamno, ferro, plumbo, ſcoria argenti, deque ira Dei conflantis. Euſebius *o*, ait Platonem videri tranſcripſiſſe, ac ut fabulam, ut Plato ipſe vocabat, propoſuiſſe. Videlicet narrabat omnes in eadem civitate degentes fratres eſſe; quum Deus illos fingeret, aurum immiſcuiſſe, qui ad gubernandum apti ſunt: argentum, qui armis civitatem defendunt: ferrum, & æs agricolis, aliiſque opificibus aſſignaſſe: interdum ex auro naſci argentum, ex argento aurum: præcipere magiſtratibus Deum, ut magnam diligentiam habeant, ſi quis degeneraverit ab auro in argentum, aut ex argento in pejora, nullo modo ignoſcant, ſed naturæ congruentem reddentes honorem, in opifices aut agricolas deducant: ſi à pejoribus argentum, aut aurum productum ſit, honoretur iſte, & ad convenientem locum argenti vel auri conſcendat: ſi ferrum, aut æs ad regendum pervenerit, civitatem deſtruendam. Permixtum itaq; argentum vel aurum vili metallorum aliorum colluvie purgandum flammis eſt, ſi fortè conſumtis criminibus, ex plumbeo, ferreo, æneo, ſtamneo evadat quis argenteus totus, vel aureus; ex avaro, contumace, ac diro, & ex hypocrita, contrariis ornatus virtutibus. Quamquam ex arte conflatoria, vel chymica olim plumbum argen-

u Dan. 3. 6. x cap. 6. 7. y Ier. 29. 22. Per ignem quælibet tribulatio intellecta. z Ioſue 7. 24. a in Pſ. 11. 7. & Pſ. 16. 3. Deus non examina tamqua ignoret. b Rom. 5. 4. c Harm. 64. d 2. de Iacob. cap. 11. e Act. num 4. 32. f hom. 5. Baptiſmatum quinque genera. g lib. 10. in Gen. Ignis caritatis deſignatio. h in Scorpiaco cap. 7. i c. 13. 9. K Ier. 6. 29. l Eſa. 48. 10. m Iere. 6. 10. n c. 22. 18. & ſeqq. o 13. de præparat. c. 25. A Platone ex Ezechiele tranſcripta.

argento purgando permiſcebatur, priuſquam argentum vivum repertum eſſe, ut flueret facilius, minoreque detrimento excerneretur. Hoc poteſt cenſeri Dei auxilium internum, vel externum Angelorum ſolatium, quo recreantur igne tribulationis excocti, ſed interdum conſumitur hoc ſine fructu plumbum, non conſumtis malitiis *a*; ut ante dixi. Laborat ſæpe quoque fruſtra probator, qui *probat aliorum viam b*, videlicet Prædicator, aut Prælatus, velut alter Jeremias, non ſolùm Deus ipſe, tot utens ad expurgandum modis, ut Nazianzenus *c* quoque obſervavit. Rupertus *d*, in igneo flammeo gladio verſatili ante *e* paradiſum obſervat iram Dei cum miſericordia, quia ſignificabat non ſemper eadem diſtrictione claudi hominibus aditum paradiſi, & quod per ignem examinati, & per Angelorum illuc tranſituri miniſterium ſimus. Tritum etiam profanis res adverſas *igni* deſignare, ac dicere de illo qui ſumma obeat pericula, *tranſire* (quod hìc verſu ſequenti eſt) *per ignes medios*, vel incedere vel irrumpere, & paraſitus ille Terentianus non gravabatur vel è flamma cibum petere.

a Iere. 6. 29. b verſ. 27. c orat. in plagam grandinis. In igneo flammeo gladio verſatili ante paradiſum Ruperti obſervatio. d in Gen. c. 3. e Gen. 3. 24. Res adverſæ per ignem deſignatæ. *Tranſire per ignes medios*, pro ſumma pericula obire.

Verſ. 11.) Induxiſti nos in laqueum, poſuiſti tribulationes in dorſo noſtro.

Verſ. 12.) Impoſuiſti homines ſuper capita noſtra.

Tranſivimus per ignem & aquam: & eduxiſti nos in refrigerium,

Senſus loci. IGnis examinationem, hoc eſt tribulationem declarat diſtinctiùs fuiſſe, quod permiſerit Deus in captivitatem ſervitutemque induci, ut viderentur veluti laqueo & vinculis conſtringi, quod graviſſimas moleſtiſſimaſque quaſi moles vexationum humeris ac dorſo imponi ſiverit, ita ut depreſſi pæne ſuccumberent, quod duros experiri dominos fecerit, incumbentes & inſidentes tamquam jumentis, vel etiam pedibus conculcantes, & proterentes, quod in ſumma, nullum defuerit ipſis calamitatis genus, per extremas illas duas res, *ignis* & *aqua*, ſatis intellectum. Subdit nihilominus benignitatis tandem ſuæ Deum non oblitum, ex tot malis liberaturum, & ad jucundam, tranquillam, proſperam vitam traducturum. Et litteraliter de Hebræis aut in Ægypto, aut in Babylone ſumuntur iſta, aut myſticè de Eccleſia, & quodlibet juſto. Nec nunc hærendum diutius, ſed in particulari enucleatione, quid occurrat aſſerendum.

Hoc unum hìc notari debet abuſos Origeniſtas, Methodio teſte, apud Epiphanium *f*, loco iſto ad errorem ſuum, de animarum exiſtentia, peccatoque, vel merito priuſquam demitterentur in corpora, vocabant corpora laqueos, uteros matrum, ignem & aquam, propter calorem, & humiditatem, vel ſphæram ignis, & aquas, quæ dicuntur eſſe ſuper firmamentum, per quæ loca de cœlis delaberentur. Poſt alia Methodius eaque, quibus antea docuerat, peccatum nullum admiſſum ab anima ſeparata, ſed ab homine compoſito ex eadem, & ex corpore, declarat hunc locum totum de martyribus utriuſque teſtamenti, qui pie ac fortiſſimè decertantes, gratias agunt Deo. Confirmat id etiam ſimili loco ſapientiæ *g*, & cujuſdam alterius Pſalmi *h*, in quo canitur evaſio ab hominibus vivos deglutire volentibus, à torrente, aquaque intolerabili, à laqueo: & 25. *i*, qui cum iſto noſtro affinitatem habet, ubi mentio probationis *uſtionem renum, & cordis*: & Eſaiæ *k* pollicentis liberationem ab aqua, & igni; Addi vero poteſt pſalmus 16. *l*, eadem continens cum noſtro, & cum 25. Adjungit ad martyres exemplum Abraham, Job, trium puerorum in fornace Babylonis, quos hìc innui antea dixi, ut notat Euthymius. Tandem idem Methodius ait, quod ſibi licebit ubi in die Domini citra dolorem tranſgreſſus fuerit ignem: & impetum, aquarum uſurpare cum actione gratiarum præſentis loci ſententiam. Eam Bernardus *m* beato Malachiæ attribuit. Porro refellit Origenem fuſiùs Sixtus Senenſis *n*. Quo pacto etiam inducat Deus in laqueum, ac tentationem, ita ut *non ſinat nos tentari ſupra id quod poſſumus o*, dicam alibi.

Abuſus iſtius loci ab Origeniſtis ad errorem ſuum de animarũ exiſtentia. f Hær. 64. g cap. 5. 10. h Pſ. 123. 3. 4. i verſ. 2. K c. 43. 2. l verſ. 3. Præſentis loci ſententiæ uſurpatio. m ſerm. de S. Malachia. n 5. Bibl. annotat. 185. o 1. Cor. 10. 13.

Induxiſti nos in laqueum.) Hieronymus, *introduxiſti nos in obſidionem*. Alii, *in anguſtum*, vel *in rete*. Videtur Hieron. legiſſe cum littera (ר) *reſch* מצורה *metſurah*, & qui *conſtrictionem* vel quid tale reddiderunt. Extat modo cum (ד) *daleth* מצודה *metſudah*, quod valet *rete*, *laqueum*, *ſagenam*, *muſcipulam*, quam hìc legit Auguſt. & ſimilia. A radice מצד *matſad*, ſignificat *arcem*, *munitionem*, *cavernam*. Et inde potiùs videtur nomen tractum Hieronymus legiſſe, ita ut non intelligatur ex filis confectum rete, laqueuſve, ſed ergaſtulum, in quo dura quis catena vinculoque conſtringatur, ſicut in Ægypto, & Babylone Hebræi. Baſilius, Theodoretus, Euthymius, ajunt indicari lacum leonum, in quem Daniel conjectus eſt. Euthymius, ac Nicephorus etiam πᾶσαν κακώσεως συνοχήν, *omnem afflictionis complexum*, & *univerſitatem*. Vide pſalmum 10. *p*, *Pluet ſuper peccatores laqueos*. De martyribus exponens Hilarius, Caſſiodorus, & alii, cuſtodiæ catenas hìc accipiunt, vinculaque, carcerem, alii etiam ſtrangulationem. Laqueo vitam finire juſſi, Dorotheus, & Gregorius, ut memorat Euſebius *q*, ſed rariora hujus de martyribus noſtris exempla, ſupplicii alioqui apud Romanos vetuſtiſſimi frequentiſſimique. Cauſa opinor, quod intra carcerem ferè tantùm lueretur, ut Petrus *r* Faber docet martyres plecterentur palam & publicè. Notatu porro dignum, hìc Deum *induxiſſe* dici, ſicut priùs *probaſſe*, & *examinaſſe*, poſtea *poſuiſſe*, & *impoſuiſſe*, quia nihil horum alii facerent, niſi permiſſi à Deo, mala voluntate aliorum utente benè. Canonis hujus extant exempla plurima, traditurque ab Auguſtino *ſ*, Damaſceno *t*, R. Moſe *u*. Hac de cauſſa David præceptum Semel dicebat à Deo, ut *malediceret ei x*. Rabſaces dixiſſe ſibi Deum ut accederet ad terram Jeruſalem, & *demoliretur y*, *eam*: Nechao juſſu Dei veniſſe, nec impediri debere *cum quo Deus eſſet z*. Propter eamdem rationem calamitates illatas à Satana Job tribuebat Deo *a*. Denique, ne plura Totila cuidam reſpondit: *Dei ſe flagellum* eſſe, & Tamerlanes *iram Dei*, & Alexander ſe à Deo miſſum *in expeditionem b*, & Titus ſe Deo iracundiam contra Judæos demonſtranti manus *c* præbuiſſe. De duplici laqueorum bonorum & malorum notione aliàs egi.

Poſuiſti tribulationes in dorſo noſtro.) Hieronymus *poſuiſti ſtridorem in dorſo noſtro*. Alii, *anguſtiam in lumbis noſtris*, vel *coarctationem*, *anxiam moleſtiam*, *morbum conſtringentem*, *tribulationem*, *gemitum*, *catenam*, *ſtrepitum*, *fremitum*, *crepitum*. Chaldaicè, *poſuiſti catenam in lumbis noſtris*: Extat vox Hebræa מועקה *muhhakah* à radice עיק *hhik* in hoc tantùm loco. Catenæ, onera, flagella, ſtridorem gemitumque ac alia ſimilia extorquent, Aliud nomen cum affixo מתנינו *mothnenu* ſignificat *lumbos*, ſed *dorſum*, & νῶτος comprehendit utrumque lumbum. In Ægypto Hebræi oneribus affligebantur, & opprimebantur à magiſtris operum, & *operibus luti*, & *lateris*, *omnique famulatu d*, *& illuſione*: ſed & *qui præerant operibus filiorum Iſrael flagellati ſunt ab exactoribus Pharaonis e*. Credi poteſt ſimilia paſſos Hebræos in Babylone. Euthymius, Nicephorus, Baſilius, Theodoretus, de verberibus interpretantur in Babylone toleratis, τὰς θλίψεις, vel, ut inquit Nicephorus, ſunt non ſolum μάστιγες *plagæ*, ſed etiam τὰ βαρη τῶν πειρασμῶν *graves tentationes*, ſive onera tentationum aliarum. Lyranus, Trevetus, & alii qui ſequuntur Hebræos, malunt de captivitate Ægyptiaca intelligere. De Babylonica eſt illud in Threnis *f cervicibus noſtris minabantur*, quod Paraphraſtes explicat de ſarcinis impoſitis ab hoſtibus, quum deducerent captivos, aut de lapillis data opera incluſis in ſaccos ad onerandum. Hilarius, Ruffinus, Caſſiodorus, Bruno Herbipolenſis, aliique, myſticè ſumunt de flagellatis Apoſtolis, quod convenit & aliis martyribus & confeſſoribus nec non etiam juſtis, atque præterea peccatoribus pœnitentibus, quos caſtigationibus curvat Deus ad humilitatem, ut ait Hugo, ut ſit *virga in dorſo ejus qui indiget corde g*. *Fabricent ſupra dorſum* juſtorum *peccatores h*, ſed, ut antè dicebam, ipſemet Deus cenſetur id facere, immo & omne malum quod fit *in civitate i*, ac ubique, non ſolùm permittendo, & ad bonum referendo mali-

tiam

p verſ. 6. q 8. hiſt. c. 6. Strangulationis ſuppliciũ apud Romanos frequens & vetuſtum. r 2. ſemeſtr. c. 7. & 9. ſ 6. de Civ. cap. 5. t l. 4. c. 14. u 2. direct. cap. 48. x 2. Reg. c. 16. 10. y 4. Reg. 18. 25. z 2. Par. 35. 21. a Iob. 1. c. 2. b Ioſephus 11. antiq. c. 8. c Philoſtr. 6. de vita Apollin. cap. 14. d Exod. 1. 14. 12. 13. 14. c. 3. 7. 8. 17. c. 4. 31. c. 5. 4. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. e c. 5. 14. 15. 16. 17. 18. 19. f cap. 5. 5. g Pro. 10. 13. h Pſ. 128. 3. i Amos 3. 6.